

The Leadership and Political Dynamics of Japan's Political Factions Within the Conservative Party: The Cases of the Normalization of Japan-Soviet Union Relations and Japan-People's Republic of China Relations

ภาวะผู้นำและพลวัตการเมืองของกลุ่มนักการเมือง
อนุรักษนิยมญี่ปุ่น: กรณีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่าง
ญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียต และญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีน

คัทซึยุกิ ทาคาฮาชิ¹

Katsuyuki Takahashi

¹ศูนย์ประชาคมอาเซียนศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทความเรื่องนี้ เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ
ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 8

Corresponding Author:

Katsuyuki Takahashi

Center of ASEAN Community Studies,
Faculty of Social Sciences, Naresuan University,
Phitsanulok 65000, Thailand
E-mail: ktakahashi44@gmail.com

Received: 29 Mar 18

Revised: 10 Jun 18

Accepted: 21 Aug 18

Abstract

This paper examines the leadership and political dynamics of Japan's factions within the Liberal Democratic Party (LDP). By analyzing the decision-making process of the normalization of Japan-Soviet Union relations and Japan-People's Republic of China relations, this article demonstrates that rather than being monolithic, the LDP is fissiparous comprising of several factions from the Right to the Center-left ideological camps. This makes the decisions on such controversial issues such as the normalization of relations with Socialist countries much more complicated. Under this circumstance, this paper contends that the role of political leaders has been essential in building coalition with several factions in the LDP and seeking support from other parties, interest groups and the public at large as well as negotiating with foreign governments.

Keywords: Japan's Conservatives, political factions, Liberal Democratic Party, Soviet-Japanese relations, Sino-Japanese relations

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งพิจารณาภาวะผู้นำและพลวัตการเมืองของกลุ่มการเมืองภายในพรรคเสรีประชาธิปไตย จากการวิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียตและญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีน บทความชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าพรรคเสรีประชาธิปไตยไม่ได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากแต่มีการแบ่งแยกย่อยภายในเป็นกลุ่มการเมืองที่มีแนวอุดมการณ์ตั้งแต่ฝ่ายขวาไปจนฝ่ายซ้ายที่ค่อนข้างไกลกลาง นี่จึงส่งผลทำให้การตัดสินใจในกรณีที่เป็นข้อโต้แย้งดังเช่นการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศสังคมนิยมเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ภายใต้สภาวะการณดังกล่าว บทความชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่าบทบาทของผู้นำทางการเมืองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก ทั้งในการสร้างพันธมิตรกับกลุ่มการเมืองต่างๆ ภายในพรรคเสรีประชาธิปไตย และการแสวงหาการสนับสนุนจากพรรคการเมืองอื่นๆ กลุ่มผลประโยชน์ และสาธารณชน รวมไปถึงการเจรจากับรัฐบาลในต่างประเทศ

คำสำคัญ: อนุรักษ์นิยมญี่ปุ่น, กลุ่มการเมือง, พรรคเสรีประชาธิปไตย, ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียต, ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีน

บทนำ

มักจะเป็นที่รับรู้กันว่าพรรคการเมืองฝั่งอนุรักษนิยมมีบทบาทสำคัญในการปกครองญี่ปุ่นนับตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และดำเนินการปกครองญี่ปุ่นมาอย่างยาวนานเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ ภายใต้สิ่งที่ดูเหมือนความสงบราบเรียบภายในพรรคอนุรักษนิยมดังกล่าว กลับเต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายทางแนวคิด อุดมการณ์ และจุดยืนเชิงนโยบายของกลุ่มก้อนทางการเมืองต่างๆ (派閥, มั่ง – faction) หลายกลุ่มภายในพรรค และแต่ละกลุ่มมีทั้งกลุ่มที่มีแนวอุดมการณ์แบบขวาจนถึงซ้าย (แต่ไม่มีขั้วจัดและซ้ายจัด) บนฐานของความหลากหลายนี้ทำให้ในกระบวนการขับเคลื่อนผลักดันนโยบายหนึ่งๆ ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น หากแต่เต็มไปด้วยการปะทะสังสรรค์ และการเจรจาต่อรองทั้งภายใน และภายนอกพรรคอนุรักษนิยม บทความชิ้นนี้ต้องการสะท้อนให้เห็นภาพของความแตกต่างหลากหลาย และพลวัตภายในพรรคการเมืองอนุรักษนิยมดังกล่าว

สำหรับกรณีศึกษาในที่นี้ นั่นคือ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต และญี่ปุ่นกับจีน ในกรณีแรก ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 สหภาพโซเวียตได้ยกเลิกสัญญาความเป็นกลางญี่ปุ่น-โซเวียต พร้อมทั้งตัดความสัมพันธ์ และประกาศสงครามกับประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1945 หลังจากแพ้สงคราม และประเทศญี่ปุ่นอยู่ภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกา รัฐบาลอนุรักษนิยมต้องการยุติสงครามกับสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการ และสามารถบรรลุข้อตกลงกับสหภาพโซเวียตได้ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1956 ในสมัยรัฐบาลนายอิชิโร ฮะตะยะมะ (鳩山一郎, ค.ศ. 1883-1959, วาระการดำรงตำแหน่ง 1954-56) ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคแอลดีพี (พรรคเสรีประชาธิปไตย 自由民主党) คนแรก แม้ว่าการดำเนินนโยบายดังกล่าวจะดูเหมือนว่าเกิดขึ้นอย่างราบรื่นและง่ายดาย แต่บทความชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่าในกระบวนการดำเนินนโยบายดังกล่าวเต็มไปด้วยความขัดแย้ง การเจรจาต่อรองทั้งภายในพรรคอนุรักษนิยม และภายนอกพรรค และนโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จได้ภายใต้การจับขั้วทางการเมืองระหว่างกลุ่มก้อนทางการเมืองภายในพรรคแอลดีพีกับพรรคก้าวหน้า ในส่วนของกรณีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น ความซับซ้อนของกรณีนี้เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ว่า ประเทศญี่ปุ่นก็ได้เปิดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับประเทศสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ในปี ค.ศ. 1952 และนับตั้งแต่นั้นภายในพรรคอนุรักษนิยมได้มีกลุ่มนิยมไต้หวันเกิดขึ้น และกลุ่มนี้มักจะมีบทบาทในการคัดค้านนโยบายการสานสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้นการที่รัฐบาลนายคะกุเอ ทะนะกะ (田中角栄, 1918-93, วาระการดำรงตำแหน่ง 1972-74, หัวหน้าพรรคแอลดีพีคนที่ 6) สามารถดำเนินการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติในเดือนกันยายน ค.ศ. 1972 พร้อมประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันในวันเดียวกันนี้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก และต้องผ่านการเจรจาต่อรอง รวมทั้งการแสวงหาพันธมิตรในการขับเคลื่อนนโยบายทั้งจากภายในพรรคอนุรักษนิยม และภายนอกพรรค

บทความนี้พิจารณาถึงบทบาทของกลุ่มต่างๆ ในพรรคการเมืองอนุรักษ์นิยมในการตัดสินใจตอนนโยบายทางการเมืองในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศสังคมนิยมให้คืนสู่สภาวะปกติ โดยมุ่งพิจารณาเปรียบเทียบการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกรณีญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตและญี่ปุ่นกับจีน ในอดีตที่ผ่านมา เคยมีงานวิจัยจำนวนมากศึกษาถึงกระบวนการกำหนดนโยบายของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน ในจำนวนนี้งานไม่น้อยให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะบทบาทของสหรัฐอเมริกา ดังเช่นงานของโอเกะตะ (Ogata, 1988) ที่ศึกษากรณีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน และชี้ให้เห็นว่าญี่ปุ่นดำเนินนโยบายตามสหรัฐอเมริกา ในทำนองเดียวกันงานของอิซุมิกะวะที่ศึกษาการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตที่สะท้อนข้อจำกัดของการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นภายใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกา (Izumikawa, 2006) ส่วนงานที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน มักจะให้น้ำหนักกับเหตุและผลของตัวแสดงต่างๆ ในการกำหนดท่าที ดังเช่นงานของทะนะกะ (Tanaka, 1993a) และงานของคันดะ (Kanda, 2012) เป็นต้น และแม้ว่าจะมีงานที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลุ่มหรือมุ่งทางการเมืองที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายดังเช่นงานของมัทสึโมโตะ (Matsumoto, 2012) และงานของทาเคมิ (Takemi, 1981) แต่สิ่งที่ยังเป็นช่องว่างของการศึกษาอยู่คือการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบกรณีทั้งสองอย่างจริงจัง

บทความนี้จึงตั้งใจที่จะศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ โดยมุ่งเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก่อนทางการเมือง และบทบาทของผู้นำกลุ่มก่อนทางการเมืองเหล่านี้ ในการขับเคลื่อนและผลักดันนโยบายซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าจะทำให้เห็นภาพการทำงานของพรรคการเมืองญี่ปุ่นได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น บทความนี้จะเริ่มด้วยการอธิบายความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในพรรคอนุรักษ์นิยมในเรื่องการเจรจากับสหภาพโซเวียต จากนั้นจะอธิบายถึงกระบวนการกำหนดนโยบายของการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ หลังจากนั้นจะวิเคราะห์ถึงความเหมือนและความต่างในกระบวนการกำหนดนโยบายทั้งสองอย่าง และสุดท้ายจะมุ่งเน้นวิเคราะห์บทบาทของนายกฯ ฮะตะยะมะกับนายกฯ ทะนะกะในกระบวนการกำหนดนโยบายทั้งสองกรณี

การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต ที่ทำให้ต้องเลื่อนการพิจารณาปัญหาดินแดน

ก่อนที่รัฐบาลฮะตะยะมะจะประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต รัฐบาลญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายชิเงรุ โยชิเดะ (吉田茂, ค.ศ. 1878-1967, วาระการดำรงตำแหน่ง 1948-54) ได้มีจุดยืนในการคัดค้านการเจรจาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียตมาโดยตลอด นายทะกะอิโกะ ทะนะกะ ได้วิเคราะห์ว่าเหตุผลหลักที่รัฐบาลโยชิเดะคัดค้านการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตนั้นมีด้วยกันสี่ประการ ได้แก่ ประการแรก นายกรัฐมนตรีโยชิเดะมี

อุดมการณ์แบบชาตินิยมต่อต้านสหภาพโซเวียต ประการที่สอง รัฐบาลโยชิเดพยายามกำหนดท่าทีของญี่ปุ่นตามนโยบายสงครามเย็นของสหรัฐอเมริกา ประการที่สาม สหภาพโซเวียตคัดค้านสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโก¹ และสนธิสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา ประการที่สี่ การฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตก่อให้เกิดความหวั่นเกรงว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จะเผยแผ่ในญี่ปุ่น (Tanaka, 1993, p. 55, pp. 58-59)²

ต่อมาเมื่อนายฮะโตะยะมะผู้นำพรรค Jiyu (自由, เสรี) ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี ค.ศ. 1946 เขาพยายามผลักดันนโยบายการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพโซเวียต ทั้งนี้ก่อนหน้านี้นายฮะโตะยะมะจะขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาเคยถูกกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร (The Supreme Commander for the Allied Powers: SCAP) ตัดสิทธิ์ทางการเมืองเนื่องจากเขาต่อต้านรัฐบาลนายโอะซะชิ ฮะมะงุชิ (濱口雄幸) ที่ลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยการจำกัดและการลดอาวุธทางรัฐนาวี (The Treaty for the Limitation and Reduction of Naval Armament) ที่กรุงลอนดอนเมื่อปี ค.ศ. 1930 และชี้ว่าการดำเนินการดังกล่าวคือการละเมิดอำนาจการบัญชาการของพระเจ้าจักรพรรดิ ดังนั้นภายหลังการได้รับสิทธิทางการเมืองคืน นายฮะโตะยะมะจึงมุ่งแก่นโยบายของนายกรัฐมนตรีโยชิเดที่ฝักใฝ่แต่สหรัฐอเมริกา (Kitaoka, 2008, p. 60) ขณะเดียวกันยังพยายามนำเสนอแนวนโยบายทางการเมืองอื่นที่แตกต่างจากนายกรัฐมนตรีโยชิเด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้สามารถระดมกำลังรบขึ้นใหม่ได้⁴ หากพิจารณาในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าเหตุผลแท้จริงแล้วที่ทำให้ นายฮะโตะยะมะอยากจะฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตก็คือเพื่อหาหนทางเอาชนะนายโยชิเดในทางการเมือง (Goto, Uchida & Ishikawa, 1994, p. 199; Iwanaga, 1964, p. 210) นั่นเอง

¹ ในการประชุมสันติภาพครั้งนั้น ประเทศจีน (ทั้งไต้หวัน และสาธารณรัฐประชาชนจีน) และเกาหลี (ทั้งเกาหลีเหนือและใต้) ไม่ได้ได้รับเชิญให้เข้าร่วมการประชุม ส่วนประเทศอินเดีย พม่า และยูโกสลาเวียแม้ว่าจะได้รับเชิญ แต่ไม่เข้าร่วมการประชุม สำหรับประเทศสหภาพโซเวียต โปแลนด์ และเชโกสโลวะเกีย แม้ว่าจะเข้าร่วมการประชุม แต่ไม่ได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญา และในท้ายที่สุดก็มีเพียง 49 ประเทศซึ่งสังกัดอยู่กับค่ายสหรัฐอเมริกา ร่วมลงนามด้วยเหตุนี้สนธิสัญญาดังกล่าวจึงถูกระบุว่าเป็นสนธิสัญญาฝ่ายเดียว (片面講和)

² อย่างไรก็ตาม นายคันดะ (2012, pp. 78-79) ได้โต้แย้งว่า เหตุผลสำคัญที่นายกรัฐมนตรีโยชิเดต่อต้านการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตมาจากแนวคิดชาตินิยม ประวัติศาสตร์ และประเพณีมากกว่าปัญหาเรื่องสงครามเย็น โดยเฉพาะในประเด็นที่รัฐบาลโยชิเดเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตคืนหมู่เกาะฮะโบมะเอะและเกาะชิโคตัน ส่งคืนชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักขัง และแก้ไขปัญหาการประมงก่อนปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกติ

³ นอกจากนี้ นายฮะโตะยะมะเป็นเลขาธิการของคณะรัฐมนตรีตอนที่มีการแก้ไขกฎหมายรักษาความสงบภายใน (治安維持法) เมื่อ ค.ศ. 1927 และ นายฮะโตะยะมะยังเคยเขียนหนังสือเล่มหนึ่งที่ชื่อว่า ใบหน้าของโลก (世界の顔) ซึ่งมีส่วนหนึ่งที่ยกย่องนโยบายของฮิตเลอร์

⁴ เมื่อวันที่ 12 กันยายน ค.ศ. 1952 ระหว่างที่นายฮะโตะยะมะรณรงค์เพื่อสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้กล่าวสุนทรพจน์ว่าญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกติ ต้องแก้รัฐธรรมนูญ และสร้างกองกำลังติดอาวุธขึ้นอีกครั้ง (Gekkan Jiyu Minshu, 2005, p. 62)

หลังจากกองกำลังฝ่ายสัมพันธมิตรได้คืนอำนาจอธิปไตยให้กับญี่ปุ่นอีกครั้งในปี ค.ศ.1952 ในช่วงเวลานั้นการสนับสนุนของประชาชนต่อรัฐบาลโยชิเดะก็เริ่มตกต่ำอย่างรวดเร็ว⁵ อันเนื่องมาจากปัญหาต่างๆ รวมถึงการคอร์รัปชัน (Kitaoka, 2008, p. 60-61)⁶ ดังนั้น พรรคการเมืองสายอนุรักษนิยมต่างๆ จึงมีแนวคิดที่จะก่อตั้งพรรคการเมืองอนุรักษนิยมใหม่เพื่อต่อต้านนายโยชิเดะ โดยประกอบไปด้วยสองกลุ่มจากพรรค Jiyu ได้แก่กลุ่มสะโตะยะมะ และกลุ่มโนะบุซุเกะ คิชิ (岸信介) พรรค Kaishin (改進, ก้าวใหม่) ที่นำโดยนายมะโมรุ ชิเกะมิตซุ (重光葵) และพรรค Nihon Jiyu (日本自由) โดยได้ร่วมมือกันก่อตั้งพรรค Minshu (民主, ประชาธิปไตย) ขึ้นโดยมีนายสะโตะยะมะเป็นประธานพรรคในวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ.1954 หลังจากนั้น พรรค Minshu และพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นก็ได้ยื่นญัตติเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีในรัฐสภา จากนั้นไม่นานคณะรัฐมนตรีโยชิเดะได้ลาออกทั้งคณะในวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1954

ในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1954 คณะรัฐมนตรีสะโตะยะมะได้รับการจัดตั้งขึ้น โดยมีพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นทั้งปีกซ้ายและปีกขวาให้การสนับสนุน⁷ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องรีบยุบสภาอย่างรวดเร็ว ในครั้งนั้นผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคือนายชิเกะมิตซุ อดีตนักการทูตอาวุโสและผู้นำกลุ่มการเมืองซึ่งมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่ากลุ่มสะโตะยะมะ (Hatoyama, 2012, p. 1601; Iwanaga, 1964, pp. 209-10) นายชิเกะมิตซุมุ่งจุดยืนที่แตกต่างจากนายสะโตะยะมะอย่างชัดเจนในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต เนื่องจากเป็นผู้นิยมอเมริกา (Gekkan Jiyu Minshu, 1985, p. 146) แม้ว่านายชิเกะมิตซุจะไม่เต็มใจดำเนินการสาน

⁵ ก่อนการเลือกตั้งเดือนตุลาคม ค.ศ.1952 พรรค Jiyu มีส.ส. 285 โดยจำแนกเป็นกลุ่มโยชิเดะ 140 คน กลุ่มสะโตะยะมะ 119 คน และไม่ได้สังกัดกลุ่ม 26 คน (Masumi 1988: 186-87) ภายหลังการเลือกตั้ง พรรค Jiyu ได้ที่นั่งทั้งหมด 240 ที่นั่ง แบ่งเป็นกลุ่มโยชิเดะ 73 คน กลุ่มสะโตะยะมะ 68 คน ไม่ได้สังกัดกลุ่ม 99 คน ขณะที่พรรค Kaishin ได้ 85 ที่นั่ง พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น (ปีกขวา) ได้ 57 ที่นั่ง พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น (ปีกซ้าย) ได้ 54 ที่นั่ง พรรค Rodosha Nomin ได้ 4 ที่นั่ง กลุ่มอื่นๆ ได้ 7 ที่นั่ง และผู้สมัครอิสระได้ 19 ที่นั่ง ขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่ได้รับเลือกตั้งแม้แต่ที่นั่งเดียว (Masumi, 1988, p. 191)

⁶ จากการสำรวจคะแนนนิยมโดยหนังสือพิมพ์ Asahi ระบุว่ารัฐบาลโยชิเดะได้รับการสนับสนุนถึงร้อยละ 58 ในเดือนกันยายน ค.ศ.1951 ตอนที่ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ แต่คะแนนนิยมกลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 33 ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1952 (Masumi, 1988, p. 182)

⁷ พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นเคยเป็นพรรคอันดับหนึ่งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 2 เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1947 ส่งผลให้พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นได้เป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาลเป็นครั้งแรกในการเมืองญี่ปุ่น แต่เนื่องจากนโยบายที่ล้มเหลวของพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น ทำให้พรรค Jiyu ได้รับคะแนนมากกว่าในการเลือกตั้งครั้งที่ 3 เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1949 และทำให้นายโยชิเดะสามารถตั้งรัฐบาลได้ หลังจากนั้นอีกไม่นานนัก ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1951 พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นได้แตกออกเป็นสองปีก คือปีกซ้ายกับปีกขวา โดยปีกขวามีจุดยืนสนับสนุนสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโกและปีกซ้ายมีจุดยืนคัดค้าน ส่วนพรรค Jiyu ที่รักษาดั้งเดิมที่ 1 ไปได้ในการเลือกตั้งครั้งต่อมาอีก 2 ครั้ง (ตุลาคม ค.ศ. 1952 และเมษายน ค.ศ. 1953) รัฐบาลโยชิเดะจึงดำรงอยู่ต่อมาอีกถึง 6 ปี แต่ก็ได้ลาออกไปในเดือนธันวาคม ค.ศ.1954

สัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต แต่นายสะโตะยะมะพยายามเดินหน้าในเรื่องนี้อย่างเต็มที่ นับตั้งแต่การประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งแรก ซึ่งนายสะโตะยะมะกล่าวว่าได้เตรียมความพร้อมที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตและจีน อีกทั้งยังตั้งใจที่จะขยายการค้าขายกับประเทศเหล่านี้เพื่อป้องกันการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 3 (Tanaka, 1993a, p. 83) ความมุ่งมั่นของนายสะโตะยะมะยังเห็นได้จากการที่รัฐบาลรักษาการของนายสะโตะยะมะได้ตัดสินใจเปิดการเจรจาเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต ในการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 แม้ว่ารัฐบาลจะประกาศยุบสภาในวันที่ 24 มกราคม ค.ศ. 1955 แล้วก็ตาม

การตัดสินใจในครั้งนั้นของนายสะโตะยะมะในช่วงรักษาการณได้ส่งผลทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะจัดขึ้นในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 เปรียบเสมือนการสอบถามความเห็นชอบของประชาชนต่อนโยบายดังกล่าว (นอกจากนั้นยังมีประเด็นเรื่องการแก้รัฐธรรมนูญอีกด้วย) ผลการเลือกตั้งที่ออกมาซึ่งปรากฏว่าในจำนวนที่นั่งในสภาทั้งหมด 467 ที่นั่ง พรรค Minshu ของนายสะโตะยะมะ ได้ที่นั่ง 185 ที่นั่ง เพิ่มขึ้นจากเดิมถึง 61 ที่นั่ง อีกหนึ่งพรรคการเมืองที่ได้รับที่นั่งเพิ่มขึ้นคือพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ซึ่งก่อนเลือกตั้งทั้งฝ่ายซ้ายและขวาได้ปฏิญาณว่าจะรวมกันเป็นหนึ่งเดียวหลังการเลือกตั้ง โดยพรรคสังคมนิยมฝ่ายซ้ายได้ที่นั่งเพิ่มขึ้นถึง 17 ที่นั่ง รวมเป็น 89 ที่นั่ง ขณะที่พรรคสังคมนิยมฝ่ายขวาได้ที่นั่งเพิ่มขึ้น 1 ที่นั่ง รวมเป็น 67 ที่นั่ง พรรคที่มีคะแนนเสียงลดลงอย่างเห็นได้ชัดคือพรรค Jiyu อดีตพรรครัฐบาล ได้ที่นั่งเพียง 112 ที่นั่ง ลดลงถึง 68 ที่นั่ง ผลการเลือกตั้งในลักษณะดังกล่าวกลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนนโยบายของนายสะโตะยะมะ เนื่องจากแม้ว่าจะได้รับคะแนนเสียงมากที่สุด แต่ก็ได้ไม่เกินกึ่งหนึ่ง ขณะที่จุดยืนเชิงนโยบายของนายสะโตะยะมะในสองประเด็น ได้แก่ ประเด็นเรื่องการแก้รัฐธรรมนูญ และประเด็นเรื่องการค้าสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต ในแต่ละประเด็นกลับได้รับการต่อต้าน และสนับสนุนจากฝ่ายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พรรคก้าวหน้า (สังคมนิยมแห่งประเทศไทย ทั้งซ้ายและขวา) ซึ่งควรจะคะแนนเสียงกว่า 1 ใน 3 มีจุดยืนต่อต้านการแก้รัฐธรรมนูญอย่างแข็งขัน แม้ว่าจะสนับสนุนในประเด็นเรื่องการค้าสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตก็ตาม ขณะที่พรรค Jiyu ซึ่งเป็นพรรคสายอนุรักษนิยมมีท่าทีต่อต้านการค้าสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตอย่างชัดเจน แม้ว่าอาจมีจุดยืนเกี่ยวกับการป้องกันตนเองที่สอดคล้องกับพรรค Minshu ก็ตาม

จุดเปลี่ยนที่สำคัญเกิดขึ้นเมื่อพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ทั้งฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวารวมตัวกันเป็นครั้งแรกในรอบ 4 ปี ในวันที่ 13 ตุลาคม ค.ศ. 1955 และได้ออกมาเรียกร้องให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต โดยมุ่งหวังเพื่อช่วงชิงอำนาจและจัดตั้งรัฐบาล (Iwanaga, 1964, pp. 220-21) แต่การรวมตัวของพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยนั้นก็กลับกระตุ้นให้พรรคการเมืองอนุรักษนิยมเร่งการรวมเป็นหนึ่งเดียว กล่าวคือในวันที่ 15 พฤศจิกายน ค.ศ. 1955 พรรคแอลดีพีได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นพรรคการเมืองอนุรักษนิยมเพียงหนึ่งเดียว อันเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งในระหว่างพรรค Minshu ที่ยืนยัน

การอยู่ร่วมกับสหภาพโซเวียตอย่างสันติ และพรรค Jiyu ที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตก็ยังไม่ได้นายไปไหน (Gekkan Jiyu Minshu, 1985, p. 149) อีกทั้งยังส่งผลให้การตกลงในการเจรจาต่อรองระหว่างญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียตถูกชะลอให้ช้าลง (Tanaka, 1993a, p. 195)

เมื่อกล่าวถึงการเจรจาต่อรองระหว่างญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียต หลังจากที่ดินะรัฐมนตรีของนายฮะโตะยะมะตัดสินใจที่จะเจรจาในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น การเจรจาได้เกิดขึ้นที่กรุงลอนดอนในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1955 ก่อนที่จะเริ่มการเจรจา รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีเงื่อนไขที่ตั้งไว้ล่วงหน้าว่าให้สหภาพโซเวียตคืนเกาะ 2 เกาะ คือ หมู่เกาะฮะโตะมะอิ (齒舞) และเกาะชิโคตัน (色丹) พร้อมทั้งส่งเชลยชาวญี่ปุ่นผู้ถูกกักขังกลับ⁸ นับตั้งแต่เริ่มมีการเจรจา นายชิเกะมิตซูรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ มุ่งเป้าหมายไปแก้ไขปัญหาค้างคาอยู่ก่อนที่ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ และพยายามที่จะควบคุมอิทธิพลของกลุ่มฮะโตะยะมะ ในวันที่ 5 สิงหาคม สหภาพโซเวียตก็ยื่นข้อเสนอการคืนหมู่เกาะฮะโตะมะอิ และเกาะชิโคตัน พร้อมทั้งยอมรับในสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาว่าเป็นสนธิสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันตนเอง (Niiseki, 1989, p. 76) อย่างไรก็ตาม แม้กลุ่มฮะโตะยะมะพึงพอใจในข้อเสนอนี้ แต่นายชิเกะมิตซูก็ปฏิเสธข้อเสนอนี้ และทวงคืนเกาะเพิ่มอีก 2 เกาะ รวมทั้งเกาะคุนะชิริ (国後) และเกาะเอะโตะโระฟู (択捉) อีกด้วย (Iwanaga, 1964, p. 214) ทั้งนี้มีการตั้งข้อสังเกตว่าเหตุผลที่นายชิเกะมิตซูตั้งข้อเรียกร้องเพิ่มเติมต่อสหภาพโซเวียตเนื่องมาจากเกรงว่าหากญี่ปุ่นสามารถบรรลุข้อตกลงกับสหภาพโซเวียตได้อย่างรวดเร็วจะสร้างความไม่พอใจให้กับสหรัฐอเมริกา เนื่องจากอาจมองได้ว่าญี่ปุ่นพยายามประนีประนอมกับสหภาพโซเวียตมากเกินไป (Izumikawa, 2006, p. 132)

การเจรจาต่อรองที่กรุงลอนดอนครั้งที่ 2 เริ่มในเดือนมกราคม ค.ศ. 1956 โดยหัวข้อในการเจรจาคือประเด็นเรื่องดินแดน ในการเจรจาดังนี้นายฮะโตะยะมะต้องประสบกับปัญหาทั้งแรงกดดันจากกลุ่มการเมืองภายในประเทศ และการหาข้อตกลงกับสหภาพโซเวียต ในส่วนของแรงกดดันภายในประเทศ ทางพรรคแอลดีพี ลงมติต่อการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต โดยให้สหภาพโซเวียตมอบคืนเกาะคุนะชิริ เกาะเอะโตะโระฟู หมู่เกาะฮะโตะมะอิ และเกาะชิโคตันให้แก่ญี่ปุ่นอย่างไม่มีเงื่อนไข ส่วนเกาะซาฮาลินใต้และหมู่เกาะคูริลนั้น มอบหมายให้อดีตประเทศสัมพันธมิตรจัดประชุมและตัดสินใจการกลับไปอยู่ในการครอบครอง⁹ ส่วนสหภาพโซเวียตยืนยันว่าจะโอนกรรมสิทธิ์ของหมู่เกาะ

⁸ กล่าวกันว่าชาวญี่ปุ่นประมาณ 6 แสน 5 หมื่นคน ทั้งทหารและพลเรือนซึ่งอยู่ในแมนจูเรียและเกาหลี ได้ถูกกองทัพสหภาพโซเวียตกักขังและบังคับใช้แรงงานอย่างหนักในไซบีเรีย จนทำให้มีผู้คนเสียชีวิตมากถึงประมาณ 6 หมื่นคน

⁹ ก่อนที่จะมีมติพรรคเช่นนี้ พรรค Jiyu ได้ประกาศแถลงการณ์ในวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ. 1955 ว่าจะทวงคืน 4 เกาะ คือ หมู่เกาะฮะโตะมะอิ เกาะชิโคตัน เกาะคุนะชิริ และเกาะเอะโตะโระฟู นอกจากนี้ยังยืนยันว่าจะต้องมีการส่งคืนเชลยชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักขังก่อนที่จะปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียต แถลงการณ์ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับจุดยืนของนายฮะโตะยะมะที่อยากเร่งปรับความสัมพันธ์ให้คืนสู่สภาวะปกติ เมื่อพรรค Jiyu และ

อะโอะมะะชิและเกาะชิโคดันให้ญี่ปุ่นเมื่อสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตมีผลบังคับใช้ และยืนยันว่าเกาะซาฮาลินได้และหมู่เกาะคูริลอยู่ในอำนาจอธิปไตยของสหภาพโซเวียตจากจุดยืนที่ไม่ลงรอยกันนี้เองทำให้ในที่สุดสหภาพโซเวียตประกาศระบับการเจรจาต่อรองเอาไว้ชั่วคราวในวันที่ 20 มีนาคม ค.ศ.1956 (Oishi & Hogen, 1975, p. 26) นอกจากนี้ในวันถัดมาสหภาพโซเวียตยังได้ประกาศข้อจำกัดการประมงบริเวณทางเหนือมหาสมุทรแปซิฟิกเพื่อกระตุ้นให้ประเทศญี่ปุ่นสนับสนุนการเจรจาที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศกลับมาเป็นปกติ (Iwanaga, 1964, p. 224)

ผลจากแรงกดดันทั้งสองทิศทางทำให้รัฐบาลอะโอะมะะชิตกอยู่ในสภาวะลำบากอีกครั้ง ในครั้งนั้นนอกจากการเจรจาต่อรองเพื่อปรับความสัมพันธ์ก็ไม่สามารถเดินหน้าได้ ยังเพิ่มปัญหาเรื่องการประมงบริเวณทางเหนือมหาสมุทรแปซิฟิกอีกด้วย ภายใต้บริบทดังกล่าวรัฐบาลอะโอะมะะชิพยายามแก้ปัญหาไปที่ละจุด ในวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1956 นายอิชิโร โคโนะ (河野一郎) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ได้เจรจาต่อรองเรื่องการประมงที่กรุงมอสโก อันมีผลทำให้สหภาพโซเวียตกับญี่ปุ่นลงนามในสนธิสัญญาการประมง หลังจากนั้น การเจรจาเรื่องสนธิสัญญาสันติภาพก็เริ่มใหม่อีกครั้ง (Niiseki, 1989, p. 73) อย่างไรก็ตามความท้าทายที่ยากลำบากกว่านั้นดูเหมือนจะเป็นเรื่องการประนีประนอมกับกลุ่มต่างๆภายในพรรคแอลดีพี ในบริบทที่แต่ละกลุ่มต่างก็ต้องการแย่งชิงอำนาจจากนายกะอะโอะมะะชิ ทำให้ประเด็นเรื่องการเจรจาต่อรองระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต กลายเป็นเป้าหมายที่กลุ่มต่างๆพากันโจมตีนายอะโอะมะะชิ โดยเฉพาะกลุ่มโยชิเดะที่มาจากพรรค Jiyu และมีส.ส.อยู่ประมาณ 50 คน (Iwanaga, 1964, pp. 224-25)

เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ.1956 นายชิเกะมิตซึและนายดมิทรี เชปิลอฟ (Dmitri Shepilov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสองประเทศเริ่มเจรจาต่อรองกันที่กรุงมอสโก นายชิเกะมิตซึพยายามทำให้การคืน 4 เกาะเป็นจริงให้ได้¹⁰ แต่เข้าใจว่าสหภาพโซเวียตไม่ยอมประนีประนอม ดังนั้นนายชิเกะมิตซึจึงแสดงความเห็นกลับมายังโตเกียวว่าให้รัฐบาลญี่ปุ่นประนีประนอมและทวงคืนเพียง 2 เกาะเท่านั้น (Izumikawa 2006: 135)¹¹ อย่างไรก็ตาม นายกรัฐมนตรีอะโอะมะะชิมีบันทึกคำสั่ง

พรรค Minshu ได้หารือเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตในวันที่ 12 พฤศจิกายน หนึ่งในผลการหารือคือการกำหนดจุดยืนของญี่ปุ่นในการเจรจากับสหภาพโซเวียต โดยกำหนดให้การทวงคืนเกาะคุนเคียว และเกาะอะโอะโระฟูเป็นข้อผูกมัดในนโยบายของญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการ (Tanaka 1993a: 192-94) เมื่อเชื่อมโยงมติดังกล่าวเข้ากับการรวมพรรค ทำให้ส่งผลกระทบต่อสำคัญในการสร้างความยุ่งยากในการเจรจากับสหภาพโซเวียตของนายอะโอะมะะชิ (Masumi, 1988, p. 212)

¹⁰ การทวงคืน 4 เกาะ คือ คำมั่นสัญญาของพรรคแอลในการหาเสียงการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1956 (Masumi, 1988, p. 215)

¹¹ เหตุผลของการเปลี่ยนแปลงจุดยืนอย่างกะทันหันของนายชิเกะมิตซึนั้นยังคงเป็นปริศนาอยู่จนถึงปัจจุบัน มีการตั้งข้อสงสัยว่านายชิเกะมิตซึอาจอยากจะเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปด้วยผลงานการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกติก็เป็นได้ (Goto, Uchida & Ishikawa, 1994, p. 206) ในอีกข้อสงสัยหนึ่งนายชิเกะมิตซึจะ

ทางโทรเลขถึงนายชิเกะมิตซึว่า “จากจุดยืนที่แข็งแกร่งของคณะรัฐมนตรีและประชาชาติ จึงไม่ให้ตกลงตามข้อเสนอของสหภาพโซเวียต” (Iwanaga 1964: 226) จากการที่นายชิเกะมิตซึไม่สามารถบรรลุข้อตกลงกับสหภาพโซเวียตได้ส่งผลตามมาทำให้อิทธิพลของนายชิเกะมิตซึอ่อนกำลังลง และเปิดช่องว่างให้กับนายอะโตะยะมะมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ นายอะโตะยะมะจึงใช้โอกาสดังกล่าวในการเข้าไปมีบทบาทในการเจรจาผ่านการประกาศว่าจะเดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียต เพื่อให้การเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตสามารถตกลงกันได้สำเร็จ แน่แน่นอนว่าการประกาศดังกล่าวนำมาซึ่งการต่อต้านจากกลุ่มคัดค้าน ด้วยเหตุนี้ นายอะโตะยะมะจึงประกาศว่าจะลาออกจากเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อกดดันให้กลุ่มคัดค้านหันมายินยอมให้นายอะโตะยะมะไปเยือนสหภาพโซเวียต นอกจากนี้ นายอะโตะยะมะยังคิดว่าจะเลือกนายกรัฐมนตรีใหม่ที่จะสนับสนุนการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกติอีกด้วย ต่อไป (Tanaka, 1993a, p. 271; Hatoyama 2012: 2611)¹²

ในวันที่ 5 กันยายน นายอะโตะยะมะได้นำเสนอ 5 เงื่อนไขต่อผู้นำพรรคแอลดีพีเพื่อเริ่มการเจรจาต่อรองกับสหภาพโซเวียต คือ 1) การสิ้นสุดสงครามระหว่างประเทศทั้งสอง 2) การตั้งสถานทูต 3) การส่งชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักขังกลับสู่ประเทศทันที 4) การบังคับใช้สนธิสัญญาการประมง และ 5) สนับสนุนให้ประเทศญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ โดยไม่นำปัญหาเรื่องดินแดนมาพิจารณาในการเจรจาและดำเนินการเจรจาในอนาคตต่อไป (Tanaka, 1993a, pp. 271-73; Iwanaga, 1964, pp. 227-28) ทั้งนี้ นายอะโตะยะมะคิดว่าจะใช้วิธีแบบคอนราด อะเดนาวร์ (Konrad Adenauer) ที่เริ่มเปิดความสัมพันธ์การทูตระหว่างประเทศก่อนที่จะพิจารณาถึงปัญหาเรื่องดินแดน¹³ ข้อเสนอดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มโยชิเดะ ที่ยังคงยืนยันว่าให้พิจารณาปัญหาดินแดนก่อน อีกทั้งยังอ้างว่าทางสหรัฐอเมริกาสนับสนุนให้ประเทศญี่ปุ่นทวงคืนเกาะทั้งสี่¹⁴ ในวันที่ 20 กันยายน พรรค

เสนอว่า นายชิเกะมิตซึตีความท่าทียืนกรานของสหภาพโซเวียตผิด จึงทำให้คิดว่าถ้าญี่ปุ่นไม่ยอมประนีประนอม ญี่ปุ่นจะต้องสูญเสียหมู่เกาะอะโตะยะมะชิ และเกาะชิโคตัน รวมทั้งไม่สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ (Izumikawa, 2006, p. 137) แต่จากบันทึกของนายอะโตะยะมะได้ระบุว่า เมื่อนายชิเกะมิตซึได้เดินทางออกจากกรุงมอสโก แวะสหรัฐอเมริกา และกลับญี่ปุ่นแล้ว ก็ได้หวนกลับไปยึดในแนวทางการทวงคืน 4 เกาะเช่นเดิม (Hatoyama, 2012, p. 2284)

¹² เมื่อนายอะโตะยะมะลาออกแล้วก็ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเลือกตั้งประธานพรรคแอลดีพี อีก โดยนายทันซัง อิชิบะชิ (石橋湛山) สามารถเอาชนะนายคิชิและได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อมา (Masumi, 1988 pp. 218-19; Kishi, Yatsugi & Ito, 2014, 180)

¹³ ตรงกันข้ามกับวิธีแบบสนธิสัญญาสันติภาพ วิธีแบบอะเดนาวร์คือปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสองประเทศที่อยู่ในสถานการณ์สงครามให้กลับมาเป็นปกติก่อนจะแก้ปัญหาอื่นๆ ที่ยังค้างคาของสองประเทศ เช่น ปัญหาดินแดน ชื่อเรียกของวิธีอะเดนาวร์นี้มาจากชื่อนายกรัฐมนตรีของเยอรมันตะวันตก คือ คอนราด อะเดนาวร์ ผู้ประกาศยุติสถานการณ์สงครามกับสหภาพโซเวียตในเดือนมกราคม ค.ศ.1956

¹⁴ หลังจากนั้นในวันที่ 12 กันยายน นายอะโตะยะมะ อิเคดะ (池田勇人) ในกลุ่มโยชิเดะ ก็ได้คัดค้านการไปเยือนสหภาพโซเวียตของนายอะโตะยะมะ เพราะคิดว่าจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาดินแดนได้

แอลดีพีจึงเปิดประชุมด่วน และประกาศมติพรรคใหม่ คือ การฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต นั้นต้องลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ และให้สหภาพโซเวียตคืนหมู่เกาะอะโอะชิมะและเกาะชิโคตันทันที ส่วนเกาะคุนะชิริและเกาะเอะโตะโระฟุนั้นต้องเจรจากันต่อ มติดังกล่าวเปรียบเสมือนกับการประนีประนอมระหว่างข้อเสนอนายอะโตะยะมะกับกลุ่มโยชิเดะ โดยกลุ่มโยชิเดะก็ยอมรับว่าการทวงคืนเกาะทั้งสี่เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง อีกทั้งควรจะให้ความสำคัญกับการส่งคืนชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักขังเป็นเชลยศึกมากกว่าปัญหาดินแดน กลุ่มโยชิเดะกล่าวว่าประชาชนญี่ปุ่นจะรู้สึกว่าการกลุ่มโยชิเดะทำให้การเจรจาระหว่างญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียตล่าช้า แต่กลุ่มโยชิเดะก็เป็นห่วงว่าวิธีแบบอะโตะยะมะจะทำให้สูญเสียหมู่เกาะอะโอะชิมะและเกาะชิโคตัน จึงยืนยันว่าให้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพก่อนเจรจาปัญหาเกาะคุนะชิริและเกาะเอะโตะโระฟุอย่างต่อเนื่อง¹⁵

จากมติดังกล่าวทำให้แม้ว่านายอะโตะยะมะจะพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียตโดยปราศจากการเจรจาปัญหาดินแดน แต่ก็ไม่สามารถทำได้แล้ว ดังนั้นพวกผู้นำพรรคแอลดีพีจึงได้ยินยอมให้นายอะโตะยะมะเดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียต ขณะที่ฝ่ายสหภาพโซเวียตได้ส่งจดหมายในวันที่ 29 กันยายน และสัญญาว่าจะหารือเกี่ยวกับปัญหาดินแดนดำเนินอย่างต่อเนื่อง (Tanaka, 1993a, pp. 275-79) ในการเจรจาที่กรุงมอสโก สหภาพโซเวียตได้ตกลงสนับสนุนให้ญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติอย่างไม่มีเงื่อนไข และส่งชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักขังกลับประเทศ แต่ทว่าเกี่ยวกับเรื่องของดินแดนนั้น สหภาพโซเวียตจะคืนหมู่เกาะอะโอะชิมะและเกาะชิโคตันตอนที่ลงนามสนธิสัญญาสันติภาพในอนาคต และจะเจรจาเรื่องเกาะคุนะชิริและเกาะเอะโตะโระฟุในอนาคต ต่อมาในวันที่ 19 ตุลาคม ญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียตจึงได้ลงนามในคำประกาศร่วมเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ การทูต หลังจากนั้นคณะของนายกรัฐมนตรีอะโตะยะมะจึงได้เดินทางแวะเยือนนิวยอร์ก ทว่ากลับ

¹⁵ นายคิชิช่วยผลักดันให้มีมติพรรคใหม่และช่วยสนับสนุนให้นายอะโตะยะมะเดินทางไปสหภาพโซเวียต (Iwanaga, 1964, pp. 227-28) เพราะนายโคโนะให้คำสัญญาว่าจะช่วยเหลือผลักดันให้นายคิชิขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี (Hatoyama, 2012, p. 1926) นายโคโนะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ได้แจ้งให้นายคุรุสซุฟ เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต ทราบถึงมติพรรคใหม่นี้เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 ตุลาคมในช่วงคณะของนายอะโตะยะมะยังอยู่ในสหภาพโซเวียต และได้ขอโทษที่ญี่ปุ่นต้องปรับเปลี่ยนข้อเสนอมามากมาย อย่างไรก็ตามนายคุรุสซุฟก็เปลี่ยนข้อเสนอมามากและบอกว่าสหภาพโซเวียตจะคืนหมู่เกาะอะโอะชิมะและเกาะชิโคตันให้แก่ญี่ปุ่นไม่ใช่หลังการตกลงในสนธิสัญญาสันติภาพเท่านั้น แต่ยังเพิ่มเงื่อนไขว่าจะคืนให้หลังจากสหรัฐอเมริกาคืนเกาะโอะกินะวะให้แก่ญี่ปุ่นก่อนด้วย แต่ต่อมานายคุรุสซุฟก็ยอมประนีประนอมว่าขอเรียกร้องหลังนั้นแค่เขียนในคำแถลงการณ์เท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วจะคืนให้เมื่อญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตมีการตกลงในสนธิสัญญาสันติภาพ นายคุรุสซุฟก็กล่าวว่า สำหรับสหภาพโซเวียตแล้ว สี่เกาะไม่ได้มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ แต่มีความสำคัญต่อศักดิ์ศรีและยุทธศาสตร์ของชาติ ส่วนนายโคโนะได้กล่าวกับนายคุรุสซุฟว่า

ญี่ปุ่นต้องการให้สหภาพโซเวียตคืนเกาะคุนะชิริและเกาะเอะโตะโระฟุ เพื่อจะได้ใช้เป็นข้ออ้างในการทวงคืนเกาะโอะกินะวะจากสหรัฐอเมริกา แต่ในที่สุดแล้วคำประกาศร่วมก็ไม่ได้ระบุเงื่อนไขที่ว่าสหรัฐอเมริกาจะต้องคืนเกาะโอะกินะวะให้ญี่ปุ่นก่อนที่สหภาพโซเวียตจะคืนหมู่เกาะอะโอะชิมะและเกาะชิโคตันให้แก่ญี่ปุ่นอยู่ (Gekkan Jiyu Minshu, 2005, pp. 51-60)

ไม่ได้เข้าพบกับประธานาธิบดีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งนี่สะท้อนถึงการแสดงความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาลฮะโตะยะมะ อีกทั้งสื่อมวลชนและพรรคการเมืองญี่ปุ่นเองก็แสดงท่าทีที่ไม่พอใจข้อตกลง ดังนั้น นายกษะโตะยะมะจึงแถลงจะลาออกอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 พฤศจิกายน และต่อมาในวันที่ 27 พฤศจิกายน รัฐสภาได้รับรองคำประกาศร่วมญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียตอย่างเอกฉันท์ โดยสมาชิกผู้แทนราษฎรจำนวน 82 คน เช่นกลุ่มโยชิเด กลับไม่ได้เข้าร่วมรัฐสภา (Iwanaga, 1964, pp. 228-29; Izumikawa, 2006, p. 140)

การปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ให้คืนสู่สภาวะปกติด้วยการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน

กรณีของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น พรรคการเมืองฝ่ายค้าน สื่อมวลชนและประชาชนของญี่ปุ่นสนับสนุนตั้งแต่สิ้นทศวรรษ 1960 แล้ว ดังนั้นอุปสรรคสำหรับรัฐบาลญี่ปุ่นในการเปิดเจรจากับสาธารณรัฐประชาชนจีนก็คือกลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพี เท่านั้น (Besshi, 1980, p. 1; Kitaoka, 2008, p. 169) ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มนิยมไต้หวันเคยมีอิทธิพลในรัฐบาลอนุรักษ์นิยมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลเจียง ไคเชกเป็นอย่างดี เพราะประธานเจียง ไคเชกไม่ได้ส่งเสริมให้ประชาชนจีนแก้แค้นทหารและพลเรือนญี่ปุ่นที่อยู่ในเมืองจีน และอนุญาตให้คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่เดินทางกลับประเทศได้ อีกทั้งยังเสียผลประโยชน์ในการเรียกร้องค่าชดเชยความเสียหายจากสงคราม ญี่ปุ่นและจีน (ไต้หวัน) จึงได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1952 โดยญี่ปุ่นให้การรับรองสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) เป็นตัวแทนของประเทศจีน และประกาศสิ้นสุดภาวะสงคราม (Hayasaka, 1987, p. 356)

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1970 เป็นต้นมา สถานะของสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้รับการยอมรับมากขึ้นในระดับนานาชาติ ในยุครัฐบาลเฮเซกุ ซาโต้ (佐藤栄作, 1901-75, วาระการดำรงตำแหน่ง 1964-72) ผู้นำแต่ละกลุ่ม เช่น นายทะเกะโอะ มิกิ (三木武夫) นายมะซะโยะชิ โอฮิระ (大平正芳) นายยะซุฮิโระ นะกะโอะเนะ (中曽根康弘) ล้วนได้พากันแสดงจุดยืนสนับสนุนการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติเพื่อชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (Takemi, 1981, p. 38)¹⁶

¹⁶ นายมิกิซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มย่อยในพรรคแอลดีพี ได้เรียกร้องให้มีการเจรจากับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างชัดเจนในเดือนมกราคม ค.ศ.1970 นายโอฮิระซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มเช่นเดียวกันได้ยืนยันว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่ควรจะปกป้องไต้หวันให้เป็นตัวแทนของประเทศจีนในสหประชาชาติเมื่อวันที่ 1 กันยายน ส่วนนายนะกะโอะเนะก็ได้กล่าวเมื่อวันที่ 12 กันยายนว่ารัฐบาลปักกิ่งเป็นตัวแทนอันชอบธรรมของประเทศจีนและไต้หวันถือเป็นส่วนหนึ่งของจีน แต่การที่นายนะกะโอะเนะเป็นผู้นำกลุ่มฝ่ายนายกษะโตะยะมะ และมีตำแหน่งอันดับสามในพรรคแอลดีพี (総務会長) แสดงจุดยืนอย่างเปิดเผยดังกล่าวทำให้เขาถูกวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพี ในเรื่องนี้อย่างรุนแรง (Takemi 1981, 37-38)

การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้กลายเป็นประเด็นความขัดแย้งขึ้นอย่างแหลมคมจนนำไปสู่การจัดตั้ง “สันนิบาตสมาชิกรัฐสภาเพื่อส่งเสริมฟื้นฟูความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีน” (日中国交回復促進議員連盟) ในวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ.1970¹⁷ โดยมีสมาชิกรวม 95 คน พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น 154 คน พรรค Komei (公明) 71 คน พรรค Minsha (民社, Democratic Socialist Party) 37 คน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยญี่ปุ่น 21 คน และผู้ที่ไม่ได้สังกัดอีก 1 คน รวมทั้งสิ้น 379 คน ซึ่งแบ่งเป็นสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎร 255 คน และสมาชิกรัฐสภา 124 คน ซึ่งนับว่าเกินกึ่งหนึ่งของสมาชิกรัฐสภา (Hayasaka, 1987, p. 358) ส่วนกลุ่มนิยมนได้หันมาเคลื่อนไหวโดยการจัดตั้ง “สภาปัญหาการทูต” (外交問題懇談会) ขึ้นมาต่อสู้อยู่ในช่วงเดือนมีนาคม ค.ศ.1971¹⁸

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่กลายเป็นพายุพัดกวาดทุกสิ่งทุกอย่างได้เกิดขึ้นในวันที่ 16 กรกฎาคม ค.ศ.1971 เมื่อสหรัฐฯ ได้ประกาศว่า ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) จะเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยปราศจากการหารือกับญี่ปุ่นก่อนแต่อย่างใด ขณะเดียวกันประเทศในแถบยุโรปตะวันตกได้พากันรับรองสถานะของสาธารณรัฐประชาชนจีน จนทำให้หลายคนภายในพรรคแอลดีพี มีความเห็นว่า ญี่ปุ่นก็ควรจะปรับความสัมพันธ์กับรัฐบาลปักกิ่งให้คืนสู่สภาวะปกติ (Takemi, 1981, p. 36) แต่ทว่ารัฐบาลซาโตก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่อประเทศจีนแม้ว่าสถานการณ์ภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม¹⁹ สถานการณ์ได้พัฒนาไปมากยิ่งขึ้นเมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าร่วมกับสหประชาชาติในวันที่ 26 ตุลาคม หลังจากเหตุการณ์นี้พรรคแอลดีพี จึงลงมติว่าควรจะรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนให้เป็นตัวแทนของประเทศจีน และเตรียมการเพื่อปรับความสัมพันธ์กับจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ ซึ่งแม้แต่กลุ่มนิยมนได้หันมาไม่สามารถคัดค้านได้ (Takemi, 1981, p. 39) อย่างไรก็ตาม รัฐบาลซาโตกลับยืนยันคัดค้านการยกเลิกสนธิสัญญาสันติภาพญี่ปุ่น-จีน (ไต้หวัน) ซึ่งจีนแผ่นดินใหญ่เรียกร้องเป็นเงื่อนไขก่อนที่จะมีการเจรจา²⁰ แต่นายกรัฐมนตรี

¹⁷ ประธาน คือ นายอะอิชิโร ฟุจิยามะ (藤山愛一郎, 1897-1985) ส.ส. ในสังกัดพรรค LDP และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (วาระการดำรงตำแหน่ง 1957-60) ในสมัยรัฐบาลคิชิ

มีผู้เข้าร่วม 49 คน โดยส่วนใหญ่สังกัดกลุ่มฝ่ายนายยก ซึ่งมาจากกลุ่มฟูกุตะ 21 คนและกลุ่มซาโต 11 คน ส่วนแกนนำคือนายคิชิ (Takemi, 1981, p. 38)

¹⁸ มีผู้เข้าร่วม 49 คน โดยส่วนใหญ่สังกัดกลุ่มฝ่ายนายยก ซึ่งมาจากกลุ่มฟูกุตะ 21 คนและกลุ่มซาโต 11 คน ส่วนแกนนำคือนายคิชิ (Takemi, 1981, p. 38)

¹⁹ รัฐบาลซาโตไม่สามารถทำความเข้าใจว่าจุดประสงค์ที่แท้จริงของประธานาธิบดีนิกสันที่ประกาศการไปเยือนประเทศจีน ทำให้ไม่มั่นใจในเรื่องปรับความสัมพันธ์กับไต้หวัน และไม่รู้ว่าจะมีอิทธิพลต่อสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาอย่างไร นอกจากนี้ รัฐบาลซาโตยังได้รับสนับสนุนจากกลุ่มนิยมนไต้หวัน เช่น นายคิชิ (Hayasaka, 1987, p. 361)

²⁰ จีนได้ยื่นข้อเรียกร้อง 3 ประการ เป็นเงื่อนไขก่อนที่จะมีการเจรจา เพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ คือ ข้อ 1 ญี่ปุ่นต้องยอมสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นตัวแทนของประเทศจีน ข้อ 2 ไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีน และ ข้อ 3 ญี่ปุ่นจะต้องยกเลิกสนธิสัญญาสันติภาพญี่ปุ่น-จีน (ไต้หวัน)

ชาได้มีความตั้งใจจะเดินทางไปเยี่ยมสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยตัวเองเพื่อปรับความสัมพันธ์กับจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ (Inoue, 2010, p. 525)

วันรุ่งขึ้นในวันที่ 27 ตุลาคม พรรคการเมืองต่างๆ เช่น พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น พรรค Komei และพรรค Minsha จึงได้พร้อมใจยื่นอภิปรายไม่ไว้วางใจนายฟูกูตะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในขณะนั้น ในเรื่องการมอบคืนเกาะโอะกินะวะและกรณีความสัมพันธ์กับจีน ต่อที่ประชุมรัฐสภา แต่ก็ยังไม่สามารถโน้มน้าวให้เสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภาลงมติไม่ไว้วางใจต่อ นายฟูกูตะไม่สำเร็จ ความขัดแย้งในนโยบายต่อไต้หวันของรัฐบาลได้กลายเป็นปัญหาข้อหนึ่งที่นำรัฐสภาไปสู่ความวุ่นวาย จนส่งผลให้รัฐบาลชาโด้เสื่อมความนิยมลง จากนั้นเมื่อสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีการดำเนินการประชุมสุดยอดผู้นำประเทศซึ่งทำให้เกิดการปรองดองระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1972 ในวันที่ 23 มีนาคม นายทะนะกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและอุตสาหกรรม จึงแสดงความเห็นในการตอบกระทู้ถามในรัฐสภาว่า เห็นด้วยกับการปรับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ (Hayasaka, 1987, pp. 361-63)

จนถึงปี ค.ศ.1972 ทุกพรรคฝ่ายค้าน ยกเว้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย²¹ จึงต่างก็สนับสนุนและเจรจากับรัฐบาลปักกิ่ง เพื่อส่งเสริมการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ สื่อมวลชนญี่ปุ่นก็เริ่มยืนยันการส่งเสริมการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ อีกทั้งในการสำรวจประชามติปรากฏว่าร้อยละ 60-65 ของประชาชนมีความคิดเห็นว่าการปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ (Takemi 1981, p. 42)

เมื่อนายกรัฐมนตรีชาโด้ประกาศว่าจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 17 มิถุนายน ค.ศ.1972 ทำให้ต้องมีการเลือกตั้งประธานพรรคแอลดีพีคนใหม่ ประเด็นการทูตเกี่ยวกับการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติก็กลายเป็นประเด็นสำคัญในการเลือกประธานพรรค (Takemi, 1981, p. 42) โดยมีนายทะนะกะ นายฟูกูตะ นายโอฮิระ นายทะนะกะโชะเนะ และนายมิกิ ทั้ง 5 คนลงสนามเพื่อรับการเลือกตั้ง ในการรณรงค์เพื่อขึ้นดำรงตำแหน่งประธานพรรคแอลดีพี นายทะนะกะได้เรียกร้องให้มีการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน นายโอฮิระก็ตัดสินใจสนับสนุนนายทะนะกะไปแล้ว แม้ว่าตัวเองก็ลงสนามรับการเลือกตั้งด้วยเช่นกัน นายทะนะกะโชะเนะยกเลิกการสมัครการเลือกตั้ง และสนับสนุนนายทะนะกะ นายมิกิก็ยืนยันความคิดที่จะให้ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นสามารถดำเนินไปร่วมกันได้ แต่ก็จะเป็นผู้สนับสนุนการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเต็มที่

²¹ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย²¹ มีความขัดแย้งกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องจากความคิดและนโยบาย

ยิ่งกว่าใครๆ ในบรรดาผู้สมัครทั้ง 5 คน ส่วนนายฟูคุดะยึดมั่นในความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา มีแนวความคิดในเรื่องทั้งการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ และยังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์กับไต้หวัน อย่างไรก็ตาม ในที่สุดกลุ่มมิกิก็เข้าร่วมกับกลุ่มทะนะกะในการต่อต้านนายฟูคุดะ (Hayasaka, 1987, p. 365; Takemi, 1981, p. 43)

ในวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ.1972 นายทะนะกะได้รับเลือกให้เป็นประธานพรรคแอลดีพี คนที่ 6²² มีการตั้งข้อสังเกตว่าสถานการณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้มีส่วนช่วยให้นายทะนะกะได้รับตำแหน่งนี้ (Inoue, 2010, p. 490) หลังจากรัฐบาลทะนะกะได้จัดตั้งขึ้นแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มนิยมจีนแผ่นดินใหญ่ก็ได้กลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในพรรคแอลดีพี หลังจากได้ขึ้นเป็นรัฐบาลนายกรัฐมนตรีทะนะกะ นายโออิระ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศอีกจำนวนไม่มากนัก ก็ได้ร่วมกันวางแผนนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของญี่ปุ่นต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน (Takemi, 1981, p. 51) อย่างไรก็ตามอุปสรรคสำคัญที่ยังหลงเหลืออยู่สำหรับรัฐบาลก็คือ กลุ่มนิยมไต้หวันภายในพรรคแอลดีพี แม้ว่าจะเป็นเพียงกลุ่มน้อยและมีจำนวนไม่มากนักก็ตาม (Hayasaka, 1987, p. 374)

ต่อมาในวันที่ 13 กรกฎาคม พรรคแอลดีพีก็ได้จัดตั้ง “สภาฟื้นฟูความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีน” (日中国交正常化協議会) ขึ้นเพื่อจัดการกับกลุ่มนิยมไต้หวัน (ซึ่งมีสมาชิกกลุ่มฟูคุดะเข้าร่วมอยู่ด้วยหลายคน ที่คัดค้านแนวนโยบายเปิดความสัมพันธ์กับจีนแผ่นดินใหญ่ของรัฐบาลญี่ปุ่น) โดยมีผู้เข้าร่วม 249 คนจากรายชื่อของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาในพรรคแอลดีพีจำนวน 431 ราย (Takemi, 1981, pp. 54-55; Hayasaka, 1987, pp. 374-75) “สภาฟื้นฟูความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีน” ไม่ได้พิจารณาปัญหาไต้หวันในตอนต้น แต่ค่อยๆ เริ่มถกเถียงเกี่ยวกับเงื่อนไขของจีน 3 ข้อก่อนที่จะเปิดเจรจากับจีน ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีน และพยายามสร้างความตกลงภายในพรรคขึ้นอย่างรอบคอบ หลังจากนายโออิระกล่าวอย่างชัดเจนในวันที่ 3 สิงหาคมว่า จะประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน ความขัดแย้งในสภาก็เริ่มขึ้น กลุ่มนิยมไต้หวันคัดค้านการล้มเลิกสนธิสัญญาสันติภาพญี่ปุ่น-ไต้หวัน โดยให้เหตุผลว่ามีประชาชนญี่ปุ่นและทรัพย์สินอยู่ในไต้หวันไม่น้อย (Inoue, 2010, p. 512) การประชุม “สภาฟื้นฟูความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีน” ในวันที่ 9 สิงหาคมได้นำไปสู่การยินยอม 2 ประเด็น คือ การปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ และการที่นายกรัฐมนตรีทะนะกะจะเดินทางไปเยี่ยมสาธารณรัฐประชาชนจีนหลังจากนั้น “สภาฟื้นฟูความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีน” ก็พิจารณาตรวจสอบในหลายเรื่อง เช่น ช่วงเวลาอันสมควรที่นายกรัฐมนตรีจะ

²² ในการลงคะแนนเสียงครั้งที่ 1 นั้น นายทะนะกะได้ไป 156 นายฟูคุดะได้ 150 นายโออิระได้ 101 และนายมิกิได้ 69 คะแนนเสียง แต่เนื่องจากไม่มีใครได้คะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่ง จึงต้องมีการลงคะแนนเสียงครั้งที่ 2 เพื่อหาผู้ชนะระหว่างนายทะนะกะและนายฟูคุดะ ทำให้นายทะนะกะชนะนายฟูคุดะไปด้วยคะแนนเสียง 282 ต่อ 190 คะแนนเสียง (Hayasaka, 1987, p. 367)

เดินทางไปเยือนจีน ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไต้หวัน ความสัมพันธ์ระหว่างสนธิสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา และการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ ปัญหาดินแดนหมู่เกาะเซ็งกะกุ (尖閣諸島 หรือ หมู่เกาะเตียวหยู 釣魚群島 เป็นภาษาจีน) ตลอดจนการปรับเปลี่ยนความคิดเห็นภายในพรรคแอลดีพีให้อยู่ในภาวะดุลยภาพอันเหมาะสม แต่ว่ากลุ่มนิยมไต้หวันกลับไม่ยอมประนีประนอม ดังนั้นนายกรัฐมนตรีทะนะกะจึงได้เดินทางไปหาสมาชิกรุ่นใหม่ในกลุ่มนิยมไต้หวันแต่ละคนอย่างไม่เป็นทางการ และพยายามเกลี้ยกล่อมให้พวกเขาหันกลับมาสนับสนุนการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ โดยอธิบายถึงแรงผลักดันสำคัญมาจากการที่ประชาชนสนับสนุนการฟื้นฟูความสัมพันธ์อยู่ หากไม่เร่งปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ พรรคแอลดีพีก็อาจแพ้การเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรในครั้งถัดไปได้²³ (Hayasaka, 1987, pp. 376-78; Takemi, 1981, pp. 61-62)

ต่อมาในวันที่ 8 กันยายน “สภาฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่น-จีน” ก็ยอมอ่อนข้อลงจนเหลือเพียงแค่การปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีนให้คืนสู่สภาวะปกติจะต้องดำเนินการด้วยแถลงการณ์ร่วม โดยที่ไม่ต้องผ่านการให้สัตยาบันจากรัฐสภา ทั้งนี้เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของกลุ่มนิยมไต้หวันที่ยืนกรานไม่ยอมรับอย่างแน่วแน่ นอกจากนี้การที่รัฐบาลไม่ได้กำหนดแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น – ไต้หวันอย่างชัดเจน แม้จะทำให้สมาชิกรุ่นใหม่กลุ่มนิยมไต้หวันมีการต่อต้านบ้าง แต่ในเมื่อสมาชิกอาวุโส อย่างเช่น นายคิชิ ที่นายกรัฐมนตรีทะนะกะเกรงกลัว ยังคงสงบนิ่งรักษาท่าทีเอาไว้ (Takemi, 1981, p.60-63; Besshi, 1980, p. 9; Inoue, 2010, p. 514) ทำให้กลุ่มนิยมไต้หวันยังไม่กล้าแสดงออกซึ่งการต่อต้านอย่างเปิดเผย ขณะเดียวกันนายกรัฐมนตรีทะนะกะยังได้เล่นเกมผ่านการเชิญให้อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เฮสึชิบุโร ชิโนะ (椎名悦三郎) ผู้เป็นคนสำคัญในกลุ่มนิยมไต้หวัน เดินทางไปเยือนไต้หวันระหว่างวันที่ 17-19 กันยายน ค.ศ. 1972 เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับจุดยืนของญี่ปุ่น การดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวของนายทะนะกะทำให้กลุ่มนิยมไต้หวันต้องยอมโอนอ่อนลง (Honzawa, 1990, p. 147-48; Inoue, 2010, pp. 521-23) อนึ่งสำหรับกระแสภายนอกสภานั้น นักธุรกิจส่วนใหญ่ก็ให้การสนับสนุนการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ เพราะจีนแผ่นดินใหญ่จะเป็นตลาดใหญ่ในอนาคต นอกจากนี้ นักธุรกิจเหล่านี้ยังมองว่ารัฐบาลกรุงปักกิ่งยังน่าจะยอมให้มีการค้าเสรีทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่น-ไต้หวันดำเนินต่อไปได้ (Takemi, 1981, pp. 58-59)

²³ ในผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1972 ซึ่งมีที่นั่งทั้งหมด 491 (+5) ที่นั่งนั้น พรรคแอลดีพีได้ที่นั่งลดลง 17 ที่นั่งจึงทำให้มีที่นั่งในสภาเหลือเพียง 271 ที่นั่ง ส่วนพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นกลับได้ที่นั่งเพิ่มขึ้น 28 ที่นั่งกลายเป็นจำนวน 118 ที่นั่ง

หลังจากการจัดการกับปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาภายในพรรคแอลดีพี เสร็จสิ้นลงแล้ว คณะของนายกรัฐมนตรีจะเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 25 กันยายน ค.ศ.1972²⁴ ทั้งสองฝ่ายเจรจากัน และลงนามในแถลงการณ์ร่วมในวันที่ 29 กันยายน นายโอิฮะระ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ประกาศในการแถลงข่าวถึงการยกเลิกสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่น-ไต้หวัน ซึ่งส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่น-ไต้หวันต้องยุติลงเช่นกัน นายกรัฐมนตรีจะรายงานผลของการไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในที่ประชุมพรรคแอลดีพี เมื่อวันที่ 30 กันยายน ในครั้งนั้นมีสมาชิก 8 คนในกลุ่มนิยมไต้หวันคัดค้านว่า “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันผิดกับมติพรรค” (Hayasaka, 1987, p. 400) หลังจากนั้น ความสนใจของพรรคแอลดีพีก็เปลี่ยนหันไปมุ่งให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1972 แทน

เปรียบเทียบการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต และญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะขอพิจารณาจุดที่คล้ายคลึงกันและจุดที่แตกต่างกัน โดยเปรียบเทียบกระบวนการกำหนดนโยบายของพรรคแอลดีพีที่ปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตและญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ

จุดที่คล้ายคลึงกัน

จุดที่คล้ายคลึงกันของการดำเนินนโยบายทั้งคู่ของรัฐบาลญี่ปุ่นมีอยู่ 4 ประการ คือ ประการแรก การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตและญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติมีความได้เปรียบในสถานการณ์ระหว่างประเทศบางประการ ในกรณีของสหภาพโซเวียต ตั้งแต่การประชุมครั้งที่ 19 ของพรรคคอมมิวนิสต์เมื่อปี ค.ศ.1952 ได้ประกาศจุดยืนในทางนโยบายการต่างประเทศเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเมื่อนายโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ได้เสียชีวิตลงในวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ.1953 ในระยะเวลาต่อมาไม่นานนักความตึงเครียดบนคาบสมุทรเกาหลีก็ได้ยุติลงจากการลงนามในสนธิสัญญาหยุดยิงในเดือนกรกฎาคม ต่อมาเมื่อนายนิคิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) เข้ารับตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตเมื่อเดือนกันยายน สงครามอินโดจีนครั้งที่หนึ่งก็ได้ยุติลง อีกทั้งในช่วงปลายสมัยรัฐบาลโยชิเดะ ในวันที่

²⁴ พอกำหนดเวลาที่นายกรัฐมนตรีจะเดินทางไปเยือนจีน กลุ่มขวาจัดในญี่ปุ่นได้ออกมาประท้วงทั้งที่ด้านหน้าทำเนียบรัฐบาล สำนักงาน และบ้านพักของนายกรัฐมนตรี ส่วนนายโอิฮะระก็ได้รับจดหมายข่มขู่บ่อยๆ (Niwa, 2011b, p. 130)

12 ตุลาคม ค.ศ.1954 ทั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตยังได้เรียกร้องให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Goto, Uchida & Ishikawa, 1994, p. 202) ในกรณีของสาธารณรัฐประชาชนจีน สถานการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการสานสัมพันธ์กับญี่ปุ่นเกิดขึ้นนับตั้งแต่การที่สาธารณรัฐประชาชนจีนได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหประชาชาติในปี ค.ศ.1971 และในปีถัดมาประธานาธิบดีนิกสันก็เปิดหน้าใหม่ของการเมืองโลกด้วยการเดินทางไปเยือนประเทศจีน (Takemi, 1981, p. 41)

ประการที่ 2 ในกระบวนการดำเนินนโยบายปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศญี่ปุ่นได้ทำการติดต่อประสานกับสหรัฐอเมริกาอย่างต่อเนื่อง²⁵ ในกรณีการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1955 นายชิเกะมิตซู รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายโคโนะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และนายคิชิ รองประธานพรรค Minshu ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกาเพื่อเจรจาเรื่องปัญหาการป้องกันตนเองของประเทศญี่ปุ่นกับนายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส (John Foster Dulles) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งรายงานต่อนายดัลเลสเกี่ยวกับการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตที่ลอนดอน แต่นายชิเกะมิตซูไม่ได้แจ้งให้ทราบว่าจะยอมประนีประนอมว่าจะคืน 2 เกาะคือ หมู่เกาะอะโอะชิมะและเกาะชิโคตันก่อน แต่กลับบอกว่าญี่ปุ่นเรียกร้องให้คืน 4 เกาะก่อน ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงยินยอมที่จะคืน 2 เกาะ นายอิซุมิกะวะ ได้อธิบายสาเหตุที่ชิเกะมิตซูไม่ได้อธิบายความจริงต่อสหรัฐฯ ว่าเพื่อให้สหรัฐอเมริกายินยอมให้ญี่ปุ่นประนีประนอมกับสหภาพโซเวียตได้ง่ายขึ้น (Izumikawa, 2006, pp. 134-35)²⁶ อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาได้เข้าแทรกแซงในการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตในส่วนที่มีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาเมื่อครั้งที่นายชิเกะมิตซูเจรจาเรื่องการคืนเกาะ 2 เกาะเท่านั้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1956 ทั้งนี้ทางนายกรัฐมนตรีอะโตะยะมะก็ยินยอมให้นายชิเกะมิตซูตกลงกับสหภาพโซเวียต เพราะมีเสียงคัดค้านในคณะรัฐมนตรีดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นจึงสั่งให้นายชิเกะมิตซูเข้าร่วมการประชุมนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับคลองสุเอซที่ลอนดอน²⁷ เพื่อยืดการเจรจากับสหภาพโซเวียต อันทำให้นายชิเกะมิตซูได้พบกับนาย

²⁵ ผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา คือ การยึดมั่นในสนธิสัญญาซานฟรานซิสโก (ทั้งนี้ปัญหาขัดแย้งเรื่องดินแดนระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตช่วยให้สหรัฐยังคงสามารถยึดครองเกาะโอะกินะวะและหมู่เกาะโอะกะซะวะระต่อไปได้) และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาเข้มแข็ง (ซึ่งหมายถึงการป้องกันไม่ให้ญี่ปุ่นเข้าไปใกล้ชิดกับค่ายสังคมนิยมเกินไปหรือวางตัวเป็นกลางโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายเสรีนิยม) ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงไม่พอใจกับนโยบายต่างประเทศของนายอะโตะยะมะ และหันไปสนับสนุนนายชิเกะมิตซู ซึ่งจะมีมติระงับทำที่ต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต (Mizoguchi, 2014, pp. 114-116)

²⁶ ญี่ปุ่นจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นมีจุดยืนและท่าทีที่แข็งขันในการเจรจากับสหภาพโซเวียต อันจะทำให้สหรัฐอเมริกายินยอมญี่ปุ่นประนีประนอมสหภาพโซเวียตเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ (Izumikawa, 2006, p. 135)

²⁷ หลังจากอียิปต์เริ่มบริหารคลองสุเอซโดยรัฐบาลอียิปต์เอง ก็ได้มีการจัดการประชุมนานาชาติขึ้นเพื่อผลักดันข้อเรียกร้องให้ฟื้นฟูการบริหารคลองสุเอซโดยนานาชาติ

ดัลเลสเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม ค.ศ.1956 (Mizoguchi, 2014, p. 113) โดยนายดัลเลสเรียกร้องให้ญี่ปุ่น ทวงคืนสี่เกาะจากสหภาพโซเวียต และข่มขู่ว่าสหรัฐฯ จะไม่คืนเกาะโอะกินะวะให้แก่ญี่ปุ่นถ้าญี่ปุ่นจะ ประนีประนอมกับสหภาพโซเวียตและทวงคืนสองเกาะเท่านั้น ต่อมาในวันที่ 7 กันยายน กระทรวงการ ต่างประเทศสหรัฐฯ ก็ได้ส่งบันทึกความเข้าใจไปยังรัฐบาลญี่ปุ่นว่า เกาะคุนชิริและเกาะอะโตะโระฟู เป็นดินแดนของญี่ปุ่น กลุ่มอะโตะยะมะจึงรับรู้ว่าสหรัฐอเมริกาสนับสนุนการคืนเกาะทั้ง 4 เกาะและ การเจรจาต่อรองของญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียตด้วย²⁸

ส่วนในการเจรจาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีนนั้น นายกรัฐมนตรีทะนะกะได้พูดคุยกับนาย เฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 19 สิงหาคม ค.ศ.1972 และได้อธิบายต่อนายคิสซิงเจอร์ว่า ประชาชนญี่ปุ่นต้องการให้ปรับความสัมพันธ์ กับจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ (Inoue, 2010, pp. 509-11) ต่อมาในวันที่ 31 สิงหาคมและ 1 กันยายน นายทะนะกะยังได้พบกับประธานาธิบดีนิกสัน และได้บรรลุข้อตกลงว่าควรปรับความสัมพันธ์ ระหว่างญี่ปุ่น-จีนให้คืนสู่สภาวะปกติ โดยจะต้องไม่ให้ส่งผลต่อสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่น- สหรัฐอเมริกา (Masumi, 1988, p. 384; Hattori, 2010, p. 417) แม้กระนั้น ทั้งนายคิสซิงเจอร์และ ประธานาธิบดีนิกสันก็ยังไม่พอใจในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีนให้คืนสู่สภาวะปกติโดย การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน (Kanda, 2012, pp. 361-65; Hattori, 2011, pp. 82-88)

ประการที่ 3 รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากกว่า การบรรลุสนธิสัญญาสันติภาพ สิ่งเหล่านี้เห็นได้จากการที่รัฐบาลอะโตะยะมะไม่ได้ตกลงปัญหาเรื่อง ดินแดนกับสหภาพโซเวียต ส่วนการปรับความสัมพันธ์กับจีนให้คืนสู่สภาวะปกตินั้นยังมีปัจจัยอื่นที่จะ ต้องนำมาพิจารณา เนื่องจากในขณะนั้นญี่ปุ่นได้ค้นพบแหล่งน้ำมันที่ก้นบึ้งทะเลแถวบริเวณหมู่เกาะ เซ็งกะกุ ซึ่งคาดการณ์ว่าจะทำให้เกิดความวุ่นวายใหม่ในเรื่องดินแดนระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐ ประชาชนจีน ดังนั้นในการเจรจา นายกรัฐมนตรีทะนะกะจึงได้กล่าวถึงเรื่องนี้แต่นายกรัฐมนตรีโจอิน ไหลได้กล่าวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหมู่เกาะเซ็งกะกุว่า “ตอนนี้ การถกเรื่องนี้ยังไม่เหมาะสม” และตกลงกันว่าจะไม่นำเรื่องดังกล่าวเข้ามาพิจารณา (Inoue, 2010, p. 534)²⁹ จนถึงปัจจุบัน รัฐบาลญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้ผูกพันสนธิสัญญาสันติภาพกับรัสเซีย เพราะยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาระณ ีพิพาทเรื่องดินแดนได้ แต่รัฐบาลญี่ปุ่นกลับได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพและมีมิตรภาพระหว่าง ญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนไปในวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ.1978 โดยปัญหาเรื่องดินแดนได้ถูก เลื่อนการพิจารณาออกไปอีกครั้ง

²⁸ ทั้งนี้การตีความข้อความในบันทึกความเข้าใจดังกล่าวมีความแตกต่างกัน โดยกลุ่มโยชิเดตีความแตกต่าง จากกลุ่มอะโตะยะมะว่าบันทึกความเข้าใจฉบับนี้คัดค้านการที่นายกรัฐมนตรีอะโตะยะมะจะเดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียต โดยไม่ได้พิจารณาถึงปัญหาดินแดน (Mizoguchi, 2014, p. 120)

²⁹ กรณีปัญหาหมู่เกาะเซ็งกะกุนั้น นายทะนะกะเริ่มพูดถึงเพื่อกันไม่ให้กลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพี วิพากษ์วิจารณ์ว่านายท่อนอเอ (Niwa, 2011b, p. 140) นายทะนะกะและนายโอบิระจึงต้องคำนึงถึงกลุ่มนิย มไต้หวันอยู่เสมอในช่วงกระบวนการของการต่อรองระหว่างญี่ปุ่นกับจีน

ประการสุดท้าย ทั้งนายกรัฐมนตรีฮะโตะยะมะและนายกรัฐมนตรีทะนะกะต่างก็มีกลุ่มที่คัดค้านเรื่องการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตหรือจีนให้คืนสู่สภาวะปกติภายในพรรคแอลดีพีเหมือนกัน จึงทำให้นายกรัฐมนตรีทั้งสองคนต้องหันไปร่วมมือกับพรรคฝ่ายค้าน ทำให้สามารถปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตหรือจีนให้คืนสู่สภาวะปกติภายใต้การนำที่เข้มแข็งจนทำให้ชนกลุ่มคัดค้านได้³⁰ ทั้งนี้ประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยังให้ความนิยมและการสนับสนุนต่อนายกรัฐมนตรีทั้งสองคนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

จุดที่แตกต่าง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศทั้งสองก็มีจุดที่แตกต่างต่อไปนี้อยู่บ้าง กล่าวคือ ประการแรก ความไม่ต่อเนื่องของการดำเนินนโยบายจากรัฐบาลก่อนหน้า กล่าวคือในกรณีของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกตินั้น รัฐบาลก่อนหน้า (รัฐบาลโยชิเดะ) แสดงจุดยืนไม่เห็นด้วยอย่างชัดเจน เนื่องจากมองว่าสหภาพโซเวียตเป็นศัตรูทั้งของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ดังนั้นรัฐบาลโยชิเดะจึงกำหนดแนวนโยบายต่างประเทศในแนวทางที่มุ่งสร้างสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกา ผ่านนายกรัฐมนตรีโยชิเดะได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ และฟื้นฟูอำนาจอธิปไตย ส่วนนายกรัฐมนตรีฮะโตะยะมะกลับต้องการสร้างผลงานที่มีความแตกต่างไปจากผลงานของนายกรัฐมนตรีโยชิเดะ โดยตั้งใจจะสร้างชื่อเสียงขึ้นในหน้าประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกันแต่ผ่านการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต ส่วนกรณีของญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น รัฐบาลก่อนหน้านายทะนะกะ นั่นคือรัฐบาลซาโต้ประสงค์ที่จะปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติโดยการเดินทางไปเยือนจีนด้วยตนเองเหมือนกับนายกรัฐมนตรีทะนะกะ แต่ว่านายซาโต้คัดค้านการยกเลิกสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับไต้หวัน นอกจากนี้ ทั้งสองรัฐบาลต่างก็มีนโยบายต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่แตกต่างกัน แต่สาธารณรัฐประชาชนจีนกลับเลือกรัฐบาลทะนะกะเป็นคู่เจรจา จึงกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนรัฐบาลมีประเด็นนโยบายต่างประเทศเป็นสำคัญ และยิ่งไปกว่านั้น ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศยังจำเป็นต้องมีการผลิตเปลี่ยนรัฐบาล (Iwanaga, 1964, p. 209)

ประการที่สอง จังหวะเวลาของการดำเนินนโยบายที่เชื่อมโยงกับการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร ในกรณีของการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกติ อยู่ในช่วงจังหวะเวลาภายหลังการเลือกตั้ง แต่ในกรณีของการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติได้เกิดขึ้นก่อนการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า การเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรมีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายไม่มากนัก ในกรณีของการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้

³⁰ นอกจากนี้ ยังมีข้อคล้ายคลึงอีก 2 ประการ คือ ทั้ง 2 คนมีมันสมองสำคัญทำหน้าที่เป็น “เสนานิการ” ให้คือ นายโคโนะ และ นายโออิระ และทั้งสองคนก็มีผู้นำพรรคฝ่ายค้านเดินทางไปส่งที่สนามบินอะโอะโมะวะในการไปเยือนประเทศทั้งสองทั้งตอนที่นายกรัฐมนตรีฮะโตะยะมะเดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียต และนายกรัฐมนตรีทะนะกะเดินทางไปเยือนจีน (Hayasaka, 1987, p. 380)

คิโนสึสภาวะปกตินั้นอาจกล่าวได้ว่าเปรียบเสมือนการหยั่งเสียงจากประชาชนโดยตรงว่าจะสนับสนุนนโยบายนี้หรือไม่ จากผลการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรที่ประชาชนสนับสนุนพรรคการเมืองที่สนับสนุนนโยบายการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตจึงส่งผลตามมาทำให้รัฐบาลอะโตะยะมะสามารถเดินหน้านำผลักดันนโยบายดังกล่าวได้สำเร็จ ส่วนการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คิโนสภาวะปกติกลับมีผลต่อการเลือกตั้ง คือ ประเด็นการเลือกตั้งประธานของพรรคแอลดีพี ซึ่งนายทะนะกะได้ใช้ประโยชน์จากประเด็นดังกล่าวเป็นข้อได้เปรียบเหนือกว่านายฟูกุดะ ซึ่งนายกรัฐมนตรีซาได้คาดหวังว่าจะสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากตน นอกจากนี้ ในที่สุดกลุ่มนิยมได้วันที่ขัดขวางการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คิโนสภาวะปกติ ก็ยังต้องยอมประนีประนอม เพราะหวั่นเกรงว่าความแตกแยกภายในพรรคแอลดีพี จะทำให้ลดคะแนนเสียงในการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร (Takemi, 1981, p. 43) การปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คิโนสภาวะปกตินั้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงปัญหากลุ่มภายในพรรคแอลดีพี ต่อมาในการเลือกตั้ง ประชาชนได้แสดงการสนับสนุนประเด็นดังกล่าว

ประการที่ 3 ระยะเวลาที่ใช้ในการผลักดันนโยบายที่แตกต่างกัน แม้หากพิจารณาโดยผิวเผิน อาจจะมองว่า การเจรจาเพื่อปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คิโนสภาวะปกติต้องใช้เวลานานถึง 1 ปีครึ่ง ส่วนการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คิโนสภาวะปกตินั้นกลับใช้เวลาเพียงแค่ประมาณ 3 เดือน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การฟื้นฟูความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศต้องใช้เวลายาวนานกว่านั้นมาก หากเริ่มนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง คือ กรณีสหภาพโซเวียตใช้เวลาเพียง 11 ปี ในขณะที่กรณีสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นต้องใช้เวลานานถึง 27 ปี สำหรับประเด็นอื่นๆ ที่แตกต่างกันรวมถึงการที่ภาคธุรกิจมีท่าทีคัดค้านการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คิโนสภาวะปกติ เพราะมองว่าอาจส่งผลกระทบในทางลบต่อความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ซึ่งญี่ปุ่นในขณะนั้นมีความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกาในทางเศรษฐกิจ แต่ในกรณีของสาธารณรัฐประชาชนจีนภาคธุรกิจกลับสนับสนุนการปรับความสัมพันธ์ให้คิโนสภาวะปกติเพราะความคาดหวังในเรื่องผลประโยชน์ทางการค้า นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างนายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้ง 2 รัฐบาลก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ทางนายกรัฐมนตรีอะโตะยะมะส่งเสริมการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คิโนสภาวะปกติ แต่ทางนายชิเงะมิตซึ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กลับไม่สนับสนุน ส่วนนายโฮฮิระ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ มีท่าทีสนับสนุนนายทะนะกะอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากการนำนายกรัฐมนตรีทะนะกะเดินทางไปปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คิโนสภาวะปกติ

ความเป็นผู้นำของนายสะโตะยะมะและนายทะนะกะ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว การปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติถือเป็นเรื่องท้าทายทางการทูตของรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก อีกทั้งในขณะเดียวกันก็ยังเป็นปัญหาทางการเมืองภายในประเทศ ความสำเร็จของการดำเนินการดังกล่าวจำต้องอาศัยความมุ่งมั่น ทักษะทางการเมือง และการเจรจาต่อรอง รวมทั้งการดำเนินกลยุทธ์ต่างๆ ของผู้นำทางการเมืองอย่างมาก ดังนั้นการศึกษาพื้นฐานของความเป็นผู้นำของนายสะโตะยะมะ และนายทะนะกะ จึงน่าจะให้ภาพที่เด่นชัดมากขึ้นถึงความสำเร็จในการดำเนินนโยบายทั้งสอง

ชีวประวัติ

ประวัติของนายกรัฐมนตรีทั้งสองคนมีความแตกต่างกันมากทั้งในด้านครอบครัว การศึกษา และวัย เป็นต้น โดยนายสะโตะยะมะเกิดขึ้นที่โตเกียวเมื่อปี ค.ศ.1883 ผู้เป็นบิดาคือคาซุโอะ (和夫) เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง 9 สมัย และเคยดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร นายสะโตะยะมะจบปริญญาตรีสาขากฎหมายอังกฤษจากมหาวิทยาลัยโตเกียวเมื่อปีค.ศ.1907 และดำรงอาชีพเป็นทนายความมาก่อน เขาเริ่มสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกในปีค.ศ.1915 และเรียกตนเองว่านักต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในฐานะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขามีจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยญี่ปุ่นที่ปฏิเสธระบบรัฐสภาและเรียกร้องการปฏิวัติ อีกทั้งในช่วงเขาดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษา เขาได้จัดการกับกลุ่มคอมมิวนิสต์อย่างเอาจริงเอาจัง เช่น จัดการให้ศาสตราจารย์ยูกิโตะกิ ทะกิกะวะ (瀧川幸辰) ของมหาวิทยาลัยเกียวโตออกจากราชการเพราะสอนเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดอนาธิปไตย แม้ว่านายสะโตะยะมะจะมีท่าทีต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เขาไม่ได้ปฏิเสธพรรคการเมืองหัวก้าวหน้า อีกทั้งยังสนับสนุนพรรคการเมืองหัวก้าวหน้าให้เข้าร่วมกับรัฐสภาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากจุดยืนที่ชัดเจนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์แล้ว นายสะโตะยะมะยังแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่สนับสนุนลัทธิเสรีนิยม การสนับสนุนการฟื้นคืนระบบพรรคการเมือง และการคัดค้านรัฐบาลทหารอย่างชัดเจน (Komiya, 2002) สำหรับบทบาทสำคัญๆ ทางการเมืองของนายสะโตะยะมะในรัฐสภา นายสะโตะยะมะเคยโจมตีรัฐบาลในปี ค.ศ.1930 ในเรื่องการลงทุนในสนธิสัญญาการลดกำลังทหารกองทัพเรือที่ลอนดอน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จากรากฐานทางอุดมการณ์ และประสบการณ์ดังกล่าวของนายสะโตะยะมะได้เอื้อต่อการดำเนินนโยบายการเจรจาปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะความไว้วางใจของนักการเมืองฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่มีต่อจุดยืนของการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของนายสะโตะยะมะ และประสบการณ์ในการเจรจากับนักการเมืองฝ่ายหัวก้าวหน้า

ส่วนนายทะนะกะเป็นบุตรของชาวนายากจนในจังหวัดนิงะตะ หลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้วจึงย้ายเข้าไปโตเกียว เคยทำงานวิศวกรรมโยธาและอุตสาหกรรมการก่อสร้าง พร้อมกับเรียนภาคค่ำไปด้วยความยากลำบาก³¹ เขาถูกเกณฑ์ทหารไปอยู่ที่แมนจูเรียถึง 2 ปี แต่ถูกส่งกลับมายังบ้านเพราะมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงหันกลับมาทำงานด้านธุรกิจวิศวกรรมโยธาและอุตสาหกรรมการก่อสร้างอีกครั้ง ในช่วงระหว่างสงคราม นายทะนะกะสามารถสร้างรายได้ขึ้นมามหาศาลอย่างรวดเร็ว โดยตอนญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงครามในเวลานั้น เขาได้รับเหมาการสร้างโรงงานอาวุธในเกาหลี หลังสงคราม นายทะนะกะได้บริจาคเงินให้กับพรรค Shimpō (進歩, ก้าวหน้า) ด้วยเหตุนี้จึงเริ่มหันมาลงสมัครการเลือกตั้งและได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกในปี ค.ศ. 1947 หลังจากนั้น นายทะนะกะได้เข้าร่วมการก่อตั้งพรรค Minshu Jiyu (民主自由, ประชาธิปไตยและเสรีนิยม) โดยมีนายโยชิเดะเป็นผู้นำ นายทะนะกะเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงไปรษณีย์และโทรคมนาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและอุตสาหกรรม และเคยดำรงตำแหน่งรองประธานพรรคแอลดีพี แต่นายทะนะกะไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่อจีนของรัฐบาลชาติได้ อย่างไรก็ตามการที่นายทะนะกะไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ทำให้นายทะนะกะมีความได้เปรียบมากกว่าผู้นำคนอื่น เนื่องจากผู้นำคนอื่น ๆ มองว่านายทะนะกะไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินนโยบายดังกล่าว

ความคิดทางการเมืองและกลยุทธ์

ดังที่ได้กล่าวไว้ในส่วนที่แล้วว่าพื้นฐานทางอุดมการณ์ของนายสะโตะยะมะคือเสรีนิยม และการต่อต้านคอมมิวนิสต์ จากจุดยืนดังกล่าว ประกอบกับการคาดหมายว่านายสะโตะยะมะ ประธานพรรค Nihon Jiyu จะก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีคนถัดไป ตั้งแต่ช่วงก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1946 ทำให้นายสะโตะยะมะได้ถูกโจมตีอย่างหนัก โดยเฉพาะจากนักการเมืองฝ่ายซ้าย นักการเมืองกลุ่มนี้ได้นำเอาประกาศคำแถลงการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ของนายสะโตะยะมะไปมอบให้แก่ SCAP หรือกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อทำการตัดสิทธิ์ทางการเมืองของเขา (Masumi, 1988, pp. 79-80) ทั้งนี้ในคำแถลงการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ นายสะโตะยะมะได้กล่าวไว้ว่า “พวกเราต้องยึดมั่นในความยุติธรรมและการเมืองแบบสายกลาง ต้องรับรู้ถึงภาระหน้าที่และจารีตของฝ่ายอนุรักษนิยมในระบอบประชาธิปไตย รู้สึกนึกคิดถึงความรับผิดชอบยิ่งใหญ่มาก และในขณะเดียวกันก็ต้องแสดงท่าทีต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาดด้วยกัน ประชาชนทุกคนอย่าลืมข้อเท็จจริงที่ว่า พวกคอมมิวนิสต์หลบซ่อนใช้ชื่อแนวรบประชาธิปไตยและพยายามเผยแพร่ลัทธิ ฟัน้องวีรบุรุษผู้บุกเบิกในพรรคการเมือง

³¹ นายทะนะกะเรียนจบจากโรงเรียนฝึกหัดวิชาชีพ (中央工学校)

อนุรักษนิยมต่างๆ ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่า ตอนนี้แหละ [เรา] จะฟื้นฟูประเทศชาติ รักษาชาติ ทั้งความแตกต่างเล็กน้อย และร่วมสร้างรากฐานเสถียรภาพของการเมือง” นายฮะโตะยะมะคิดว่าญี่ปุ่นควรมีกองกำลังป้องกันตนเองเพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ โดยเชื่อมโยงเรื่องการก่อตั้งกองกำลังป้องกันตนเองและเรื่องการต่อต้านคอมมิวนิสต์เข้าด้วยกันในการปราศรัยหาเสียง แต่ในอีกด้านหนึ่ง นายฮะโตะยะมะก็เหยียดหยามสหรัฐอเมริกา โดยแสดงการไม่เห็นด้วยต่อกรณีการทิ้งระเบิดนิวเคลียร์ใส่ญี่ปุ่น และการยุบกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเงิน (ไชนัต์ส) เพื่อให้มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (財閥解体) ภายใต้การยึดครองโดยสหรัฐอเมริกา เป็นต้น (Hatoyama, 2012, pp. 438, 471, 479, 551)

หลังจากนายฮะโตะยะมะกลับมาเล่นการเมืองอีกครั้ง ในวันที่ 12 กันยายน ค.ศ.1952 ก็ได้เรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญและให้มีการปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้คืนสู่สภาวะปกติเพื่อเตรียมการเกิดภาวะวิกฤตสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต โดยนายฮะโตะยะมะคิดว่า ถ้าสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตเกิดขึ้น ญี่ปุ่นก็จะกลายเป็นสมรภูมิดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และสันติภาพของโลกนั้นจะรักษาได้ด้วยระบบความมั่นคงร่วม ในขณะเดียวกัน แต่ละประเทศก็ต้องมีอาวุธยุทโธปกรณ์ในการป้องกันตัวเอง นายฮะโตะยะมะจึงพยายามเชื่อมโยงประเด็นเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตมาตั้งแต่ตอนต้น³² (Hatoyama, 2012, pp. 1312, 1319, 1329) ขณะเดียวกันนายฮะโตะยะมะคิดเองว่า ตัวเองเป็นคนที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการเจรจาต่อรองกับสหภาพโซเวียต เพราะทุกคนรู้ว่านายฮะโตะยะมะคัดค้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังนั้นแม้ว่าญี่ปุ่นจะฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็จะไม่ขยายเข้ามายังญี่ปุ่นอย่างแน่นอน (Hatoyama, 2012, p. 2291) ขณะเดียวกันนอกจากเจรจากับกลุ่มการเมืองต่างๆ ภายในประเทศให้คล้อยตามกับนโยบายการสานสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตแล้ว นายฮะโตะยะมะยังได้พูดคุยกับทั้งนายจอห์น แอลลิสัน (John Allison) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา และพลเอกแมกซ์เวล

³² เนื่องจากรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นได้ยอมสละสิทธิในการทำสงครามและสิทธิในการกำลัทหาร ประเด็นใหญ่ของการเลือกตั้ง ส.ส. เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1953 ก็คือการติดอาวุธครั้งใหม่ กลุ่มโยชิชิเนในพรรค Jiyu จึงคัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญและยืนยันว่าจะต้องค่อยๆ เพิ่มอาวุธป้องกันตัวเองตามการพัฒนาทางเศรษฐกิจ กลุ่มฮะโตะยะมะในพรรค Jiyu ก็ได้อ้างถึงการแก้ไขรัฐธรรมนูญและเรื่องติดอาวุธครั้งใหม่ พรรค Kaishin ก็ยืนยันถึงความจำเป็นในการติดอาวุธครั้งใหม่ อย่างไรก็ตาม เรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้น ความคิดเห็นได้แตกแยกกันไป ทั้งที่คิดว่าเป็นเรื่องจำเป็นและเป็นเรื่องไม่จำเป็น โดยพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นฝ่ายซ้ายคัดค้านการสะสมกำลังครั้งใหม่และเรียกร้องให้ยุบหน่วยกองกำลังรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (保安隊)

ส่วนพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นฝ่ายขวาแม้จะคัดค้านการสะสมกำลังใหม่และเรียกร้องลดหน่วยกองกำลังรักษาความปลอดภัยแห่งชาติลง แต่ก็เห็นด้วยกับสิทธิป้องกันตนเองของรัฐ ผลการเลือกตั้งก็คือจากที่นั่งในสภาทั้งหมด 466 ที่นั่งนั้น กลุ่มโยชิชิเนในพรรค Jiyu ได้ 199 ที่นั่ง กลุ่มฮะโตะยะมะในพรรค Jiyu ได้ 35 ที่นั่ง พรรค Kaishin ได้ 76 ที่นั่ง พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นฝ่ายซ้ายได้ 72 ที่นั่ง พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นฝ่ายขวาได้ 66 ที่นั่ง พรรค Rodosha Nomin ได้ 5 ที่นั่ง, พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยญี่ปุ่นได้ 1 ที่นั่ง (Masumi, 1988, p. 208)

เทย์เลอร์(Maxwell Taylor) ผู้บัญชาการทหารสหรัฐในตะวันออกไกลเมื่อวันที่ 7 เมษายน ค.ศ.1955 เพื่อชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการสานสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต โดยเขาอธิบายว่าการดำเนินนโยบายดังกล่าวจะช่วยทำให้พรรคอนุรักษ์นิยมรอดพ้นจากการวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายก้าวหน้า (Hatoyama, 2012, p. 1874) ทั้งยังจะช่วยลดกระแสชาตินิยมของประชาชนที่ต่อต้านสหรัฐอเมริกาและช่วยพัฒนาความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาให้ดีขึ้น (Tanaka, 1993b, p. 85)

สำหรับกรณีการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีนให้คืนสู่สภาวะปกติดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วว่าประเด็นดังกล่าวถูกนำไปเชื่อมโยงกับการเลือกตั้งประธานพรรคแอลดีพี ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้นายทะนะกะผู้แสดงความตั้งใจจะปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติอย่างรวดเร็ว จึงสามารถชนะนายฟูกุตะได้เป็นผลสำเร็จ (Hayasaka, 1987, p. 366) สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับจุดยืนเชิงอุดมการณ์ของนายทะนะกะนั้น ค่อนช้างยากจะระบุได้ชัดเจนว่านายทะนะกะมีอุดมการณ์เช่นไร แม้ว่านายทะนะกะเรียกตัวเองว่าฝ่ายอนุรักษ์นิยม ผู้สืบต่อนายโยชิโตะ นายอิเคดะ และนายซาโต้ (Hattori, 2011, p. 14) แต่ที่ผ่านมานายทะนะกะมีจุดยืนเชิงนโยบายที่ค่อนข้างหลากหลาย ดังจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าแต่เดิมนายทะนะกะเคยสนับสนุนไต้หวัน และไม่สนใจการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ ทั้งยังยืนยันว่าความสัมพันธ์กับไต้หวันควรรักษาไว้เหมือนเดิม ถึงแม้เมื่อญี่ปุ่นได้มีความสัมพันธ์กับจีนแผ่นดินใหญ่แล้วสาเหตุหลักคือนายทะนะกะเกลียดชังพรรคคอมมิวนิสต์ ทั้งยังไม่ชอบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีนอีกด้วย มีการตั้งข้อสังเกตว่านายทะนะกะนำเสนอการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนให้คืนสู่สภาวะปกติ เพียงเพื่อจะเอาชนะการเลือกตั้งประธานพรรคแอลดีพี และเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเท่านั้น (Besshi 1980, 2; Niwa, 2011a, p. 97, 104; Niwa, 2011b, p. 146) เห็นได้จากการปรับความสัมพันธ์กับจีนให้คืนสู่สภาวะปกติจึงเป็นเงื่อนไขในการหาการสนับสนุนจากกลุ่มทะนะกะโตะและกลุ่มมิกิในการรณรงค์หาเสียงเป็นประธานพรรคแอลดีพี โดยนายทะนะกะโตะยังเคยบอกกับนายทะนะกะว่า “ผมไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งแล้ว จงฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีน โดยให้หารีโอกับนายมิกิและนายโอฮิระ ถ้าไม่อย่างนั้น ผมจะไม่สนับสนุน” นายทะนะกะจึงตอบอย่างไม่เต็มใจกว่า “จะทำ” (Niwa, 2011a, pp. 96, 104) ส่วนนายโอฮิระที่ตัดสินใจสนับสนุนนายทะนะกะที่ไม่ค่อยรู้ปัญหาระหว่างประเทศ เนื่องจากนายโอฮิระตั้งใจจะตัดความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไต้หวันเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนแผ่นดินใหญ่ให้คืนสู่สภาวะปกติ (Inoue, 2010, p. 491)

นอกจากนี้ ในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้คืนสู่สภาวะปกตินั้น รัฐบาลทะนะกะยังได้รับความช่วยเหลือจากพรรคฝ่ายค้าน โดยมีสื่อมวลชนและประชาชนให้การสนับสนุนอย่างแข็งแกร่ง รัฐบาลทะนะกะจึงสามารถใช้ฐานแรงสนับสนุนดังกล่าวในการกดดันกลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพี และกระทรวงการต่างประเทศ จนสามารถขับเคลือนโยบายได้อย่างประสบความสำเร็จ (Masumi, 1988, p. 386) อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวไว้ด้วยว่า กลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพีไม่ได้คัดค้านการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพียงแต่

คัดค้านการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันเท่านั้น ดังนั้นกลุ่มทะนะกะ กลุ่มโอฮิระ กลุ่มมิกิ และกลุ่มนะกะโอะเนะ จึงได้ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ และทำให้พรรคแอลดีพีมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน นอกจากนี้รัฐบาลยังมีการทำประชาคมติดกันกลุ่มนิยมไต้หวัน จนทำให้กลุ่มฟูกุตะไม่สามารถให้การสนับสนุนกลุ่มนิยมไต้หวันได้ที่ต่อต้านกระแสใหญ่³³ เป็นผลให้กลุ่มนิยมไต้หวันต้องต่อสู้อยู่อย่างโดดเดี่ยว (Takemi, 1981, pp. 59-60)

อีกด้านหนึ่ง การที่กระทรวงการต่างประเทศให้การสนับสนุนไต้หวันจนกระทั่งเมื่อนายรัฐมนตรีทะนะกะเข้ารับตำแหน่งนั้น ส่งผลให้ไม่มีบรรยากาศที่จะเปิดเจรจากับสาธารณรัฐประชาชนจีน (Hayasaka, 1987, p. 369) นายโอฮิระ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จึงแต่งตั้งนายชินซะกุ โฮเก็น (法眼晋作) ปลัดกระทรวง ซึ่งเป็นฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่โดดเด่นในกระทรวง ขึ้นเป็นผู้ประสานการเพื่อเอาชนะเสียงคัดค้านของกลุ่มนิยมไต้หวันภายในประเทศ ในความจริงแล้ว นายโฮเก็นยังลังเลที่จะหันไปฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน (Besshi, 1980, p. 3) เนื่องจากนายโฮเก็นมีความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งกับกลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพี กล่าวได้ว่าภายใต้การได้รับการสนับสนุนของกลุ่มนิยมไต้หวันในกระทรวงการต่างประเทศอย่างเช่น นายโฮเก็น นั้นมีความสำคัญในแง่ของการตัดความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการประจำในกระทรวงการต่างประเทศกับกลุ่มนิยมไต้หวันในพรรคแอลดีพี โดยแต่งตั้งให้นายโฮเก็นเข้าร่วมการเจรจาลับกับสาธารณรัฐประชาชนจีน จนทำให้กระทรวงการต่างประเทศจะต้องยกเลิกการติดต่อยุ่ร่วมกับกลุ่มนิยมไต้หวัน (Inoue, 2010, pp. 497-98) ในทางตรงกันข้าม การที่นายโอฮิระได้กำจัดกลุ่มนิยมจีนแผ่นดินใหญ่ในกระทรวงการต่างประเทศ³⁴ ออกไปจากกระบวนการกำหนดนโยบายนั้น จะทำให้ญี่ปุ่นรักษาผลประโยชน์ในการเจรจาได้มากกว่าเพราะข้าราชการกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา³⁵ ด้วยเหตุนี้ การฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นจึงจะไม่ขัดขวางการรักษาระบบการทำงานของสนธิสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาเอาไว้ต่อไปได้ และยังเหลือการมีความสัมพันธ์ภาคเอกชนกับไต้หวันอยู่เช่นเดิม (Hattori 2011, pp. 77, 210, 212)

³³ กล่าวคือ เนื่องจากตอนที่นายฟูกุตะดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศนั้นได้เคยมีการตัดสินใจว่าจะรักษาความสัมพันธ์กับไต้หวันด้วยการแยกการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อให้นโยบายการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นไปได้จริง

³⁴ นักการทูตซึ่งได้รับอบรมภาษาจีน

³⁵ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ถูกจำกัดขอบเขตในสนธิสัญญาซานฟรานซิสโก ดังนั้นจึงต้องกำจัดกลุ่มนิยมจีนแผ่นดินใหญ่ (Hattori, 2011, p. 210)

บทสรุป

ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าหัวใจสำคัญของความสำเร็จในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สหภาพโซเวียต และญี่ปุ่น-สาธารณรัฐประชาชนจีนทางการทูตให้คืนสู่สภาวะปกติอยู่ที่ความสามารถของผู้นำกลุ่มทางการเมืองในการแสวงหาพันธมิตรในการขับเคลื่อนนโยบาย ในกรณีของนายฮะโตะยะมะ ซึ่งแม้จะเป็นนักการเมืองสายอนุรักษนิยม แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมสายรอง ที่มีจุดยืนในเชิงนโยบายแตกต่างจากฝ่ายของนายโยชิโตะที่เป็นฝ่ายอนุรักษนิยมสายหลัก จากจุดยืนดังกล่าวทำให้นายฮะโตะยะมะต้องแสวงหาแรงสนับสนุนจากภายนอก ทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมกลุ่มอื่นๆ ฝ่ายก้าวหน้า ซึ่งพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นได้สนับสนุนนายฮะโตะยะมะในประเด็นดังกล่าว รวมทั้งการแสวงหากระแสสนับสนุนจากประชาชนทั่วไปอีกด้วย ภายใต้แรงสนับสนุนในวงกว้างดังกล่าวทำให้นายฮะโตะยะมะสามารถประสบความสำเร็จในการสานสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต หากหัวใจสำคัญของความสำเร็จของนายฮะโตะยะมะอยู่ที่การโคดเดียวกกลุ่มอนุรักษนิยมสายหลัก ในกรณีของนายทะนะกะประเด็นสำคัญอยู่ที่การโคดเดียวกกลุ่มนิยมได้วันในฝ่ายอนุรักษนิยม แม้ว่านายทะนะกะจะอยู่ในฝ่ายอนุรักษนิยมสายหลัก แต่บรรยากาศของการแข่งขันทางการเมืองภายในฝ่ายอนุรักษนิยมขณะนั้นมีผู้นำกลุ่มต่างๆ เข้าเสนอตัวจำนวนไม่น้อย ในบริบทเช่นนี้นายทะนะกะสามารถใช้ประโยชน์จากประเด็นเรื่องการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อแสวงหาแรงสนับสนุนจากกลุ่มอื่นๆ ภายในพรรคแอลดีพีได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังแสวงหาแรงสนับสนุนจากฝ่ายค้าน ภาคธุรกิจ และประชาชนในวงกว้าง เพื่อทำให้กลุ่มนิยมได้วันขาดแรงสนับสนุนที่จะคัดค้านการดำเนินนโยบายของนายทะนะกะ

บรรณานุกรม

- Besshi, Y. (1980). *Nicchu kokko seijoka no seiji katei* (Political process of the normalization of Japan-China relations). *Kokusai seiji*, 66, 1-18.
- Gekkan Jiyu Minshu. (1985). *Nisso kokko kaihuku* (The normalization of Japan-Soviet Union relations). *Gekkan jiyu minshu*, 142-53.
- Gekkan Jiyu Minshu. (2005). *Mosukuwa no nisso kokko kosho*. (The negotiation on the normalization of Japan-Soviet Union relations in Moscow). *Gekkan Jiyu Minshu*, 44-74.
- Goto, M., Uchida, K., & Ishikawa, M. (1994). *Sengo hoshu seiji no kiseki* (Japan's conservative politics after the Second World War). Tokyo: Iwanami shoten.
- Hatoyama, I. *Hatoyama ichiro kaisoroku* (Ichiro Hatoyama's memoirs), Kindle eBook, 2012.
- Hattori, R. (2010). *Tanaka shusho ■ nikuson daitoryo kaidan kiroku* (The record of the summit conference between Prime Minister Tanaka and President Nixon). *Jinbunken Kiyo*, 68, 413-44.
- Hattori, R. (2011). *Nicchu kokko seijoka* (The normalization of Japan-China relations), Tokyo: Chuo koronshinsha.
- Hayasaka, S. (1987). *Seijika tanaka kakuei* (Kakuei Tanaka). Tokyo: Chuo Koronsha, 1987.
- Hirakawa, S. (2012). *Hutatsu no chugoku to nihon hoshiki* (The two-China dilemma and the "Japanese Formula"). Tokyo: Keiso shobo.
- Honzawa, Jiro. (1990). *Jiminto habatsu* (LDP's factionalism). Tokyo: People sha.
- Inoue, M. (2010). *Nicchu kokko seijoka no seijishi* (Political history of the normalization of Japan-China relations). Nagoya: The University of Nagoya press
- Iwanaga, K. (1964). *Nitosei no keisei to nisso kokko kaihuku* (The formation of the two-party system and the normalization of Japan-Soviet Union relations). *Shakai Kagaku Kiyo*, 13, 203-31.

- Izumikawa, Y. Nisso kokko kaihuku kosho wo meguru nihon no jishu gaiko mosaku to amerika no tainichi seisaku (Japan's quest for independent foreign policy and U. S. strategy toward Japan in the process of Soviet-Japanese diplomatic normalization talks). *Kokusai Seiji*, 144, 130-45.
- Kanda, Y. (2012). *Reisen kozo no henyo to nihon no taichu gaiko* (The change of the Cold War structure and Japan's Foreign policy toward China). Tokyo: Iwanami Shoten.
- Kishi, N., Yatsugi, K., & Ito, T. (2014). *Kishi nobusuke no kaiso* (Kishi Nobusuke's memoirs). Tokyo: Bungei Shunju.
- Kitaoka, S. (2008). *Jiminto* (LDP). Tokyo: Chuo Koronsha.
- Komiya, K. (2002). Hatoyama Ichiro to seito seiji 1887-1943 (Ichiro Hatoyama and party politics during 1887-1943). *Hongo Hosei Kiyo*, 11, 35-71.
- Masumi, J. (1988). *Nihon seijishi 4* (Japan's political history vol. 4). Tokyo: University of Tokyo press,
- Matsumoto, S. (2012). *Nisso kokko kaihuku hiroku* (Memoir of the normalization of Japan-Soviet Union relations). Kindle eBook.
- Miyamoto, Kenji. (1956). Nisso kosho wo habamu handoha no senden to waga to no kenkai (The propaganda by reactionaries standing in the negotiation on the normalization of Japan-Soviet Union relations and the view of Communist party of Japan). *Zen-ei*, 4-11.
- Mizoguchi, S. (2014). Nisso kokko seijoka nitaishuru beikoku no seisaku no henka to renzokusei (Change and Continuity in United States Policy toward Japan-Soviet Peace Treaty Negotiations), *Kokusai Seiji*, 176, 111-25.
- Nakasone, Y. (2012). *Nakasone yasuiro ga kataru sengo nihon gaiko* (Oral History of Yasuiro Nakasone: Japanese Foreign Policy since 1945), Tokyo: Shinchosha.
- Niiseki, K. (1989). Nisso kokko kaihuku (zen). (The normalization of Japan-Soviet Union relations, part 1). *Gaiko Forum*, 72-80.

- Niwa, F. (2011a). Nicchu kokko seijoka no seiji katei to tanaka gaiko no nimensei (jo) (The political Process of the normalization of Japan-China relations and the duarilty of the diplomacy of the Tanaka government, part 1), *Kaigai Jijo*, 94-108.
- Niwa, F. (2011b). Nicchu kokko seijoka no seiji katei to tanaka gaiko no nimensei (ge) (The political process of the normalization of Japan-China relations and the duarilty of the diplomacy of the Tanaka government, part 3), *Kaigai Jijo*, 130-49.
- Ogata, S. (1988). *Normalization with China: A comparison study of U.S. and Japanese process*. Berkeley: Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley.
- Ogata, S. (1992). *Sengo nicchu ■ beichu kankei* (Japan-China relations and U.S.-China relations after WWII), Tokyo: University of Tokyo Press.
- Oishi, T. & Hogen, S. (1975). Nisso kokko kaihuku to hatoyama jidai (The normalization of Japan-Soviet Union relations and the Hatoyama government), *Gekkan Jiyu Minshu*: 22-30.
- Takemi, K. (1981) Jiyu minshu to to nicchu kokko seijoka (LDP and the normalization of Japan-China relations). *Hogaku Kenkyu*, 54(7), 32-70.
- Tanaka, T. (1993a). *Nisso kokko kaihuku no shiteki kenkyu* (Historical research on the normalization of Japan-Soviet Union relations). Tokyo: Yuhikaku.
- Tanaka, T. (1993b). The Soviet-Japanese normalization in 1955-6 and US-Japanese relations. *Hitotsubashi journal of law and politics*, 21, 65-93.
- Ueda, S. (1955). Nisso hukko ni hatsugensuru (On the Normalization of Japan-Soviet Union relations). *Nihon to Nihonjin*, 22-31.